

ONDAS E MAREAS: PALABRAS QUE VAN E VEÑEN

HÉCTOR CAJARAVILLE ARAÚJO

RESUMO

Neste artigo realízase unha recollida comparativa en diferentes lugares da costa galega de termos relacionados co mundo do mar, en concreto coas ondas e as mareas; é dicir, conceptos in-materiais que, talvez pola maior dificultade para traballar sobre eles, quedaron tradicionalmente excluídos en estudos deste tipo, máis centrados en elementos concretos: embarcacións, flora e fauna, artes, aparellos... A recompilación está realizada a partir dunha serie de entrevistas colectivas a mariñeiros xubilados en seis localidades representativas de cada unha das áreas lingüísticas costeiras, e é mostra da inmensa variedade que posúe o léxico patrimonial galego para se referir a unha realidade, a do mar, á que Galicia está vinculada de maneira indisoluble.

ABSTRACT

This paper is a comparative set of marine terms collected from different locations along the Galician coast. Particularly, it deals with terms related to waves and tides, which were traditionally excluded from dialectological studies because of its intangible character. This collection is obtained from series of group interviews made to retired sailors in six villages, each representing one different coastal linguistic area, and is indicative of the immense variety of the Galician lexicon used to refer to the sea, to which Galicia is inextricably linked.

PALABRAS CLAVE

léxico patrimonial – mar – ondas – mareas

KEY WORDS

lexicon - sea - waves - tides

1. *Introdución*

O mar é o paradigma do inmenso, do inabarcable. E o mesmo sucede cos elementos que o conforman ou que teñen no mar a súa orixe e, polo tanto, coas formas de nominar cada unha desas realidades: a flora e a fauna, os fenómenos meteorolóxicos, as actividades profesionais e os instrumentos de traballo, as embarcacións, os accidentes xeográficos, mesmo as cancións, expresións e refráns que xorden da interacción entre o home e o mar, todo un mundo paralelo ao da terra e que en Galicia é a un tempo escultor da paisaxe, implacable inimigo, fonte de inspiración e medio de vida.

Non tería sentido, polo seu carácter colosal, acometer un estudo integral sobre os termos procedentes do mundo mariñeiro, sen caer na simpleza ou no exceso: é preciso escoller unha pequena parte de todo o que o mar é, representa ou ofrece para elaborar un traballo razoable en extensión e fondo en contidos (é dicir, que non quedara ao nivel dun simple glosario).

Dentro da moitas veces sinalada escaseza coa que nos atopamos cando se fala do tratamento do mundo do mar en lexicografía, cómpre establecer unha distinción: están, por un lado, todos aquelas investigacións referidas aos elementos físicos (embarcacións, flora e fauna, artes, aparellos...); e, por outro, os estudos sobre a parte inmaterial da realidade mariña: ventos, fenómenos meteorolóxicos, mareas... Do primeiro grupo xa hai bastante avanzado, mentres que do segundo (polo seu propio carácter abstracto e intanxible), os traballos son menos. De aí que quixeramos emprender este estudo sobre as mareas (e todo o que con elas se puidera asociar), por ser un ámbito escasamente traballado e con moitas posibilidades de ofrecer material de interese.

Pero unha cousa vai levando á outra e ao falar das mareas, outros conceptos da súa contorna semántica foron facéndose un oco neste traballo. Porque tratar de trasladar unha visión completa das mareas sen facer referencia, por exemplo, ás ondas, é como explicar o día sen falar do sol. Así que fomos ampliando o marco deste traballo a aspectos complementarios

coma as ondas citadas, pero tamén o tempo meteorolóxico, as correntes, a rompente, a espuma, a liña de costa... Por este motivo, en ocasións os termos recollidos exceden o inicialmente marcado; pero os que están incluídos é porque cremos que axudan a contextualizar e completan a base deste estudo.

Para recompilar a información necesaria consideramos que a mellor maneira era desprazarnos ata a costa e falar no seu propio contorno con quen verdadeiramente coñecen a realidade que resulta de interese para o noso traballo: os mariñeiros. E, de entre eles, aqueles de maior idade, que son os que aínda conservan no seu vocabulario os termos e expresións que os máis novos xa perderon, ou nin sequera chegaron a coñecer.

2. Xustificación do traballo e obxectivos

As ondas e as mareas son un fenómeno universal propio de calquera lugar situado a carón da costa. Os temporais van e veñen, pode haber peixe ou non habelo, barcos de diferente fasquía, distintos aparellos ou artes de pesca, cons nos que a auga bate con forza ou area na que morre lenemente... Pero alí onde chega o mar, sempre hai ondas e mareas; non só iso, senón que a súa sucesión é sempre cíclica e previsible: catro mareas ao día, dúas altas e dúas baixas (ademais da alternancia de mareas vivas e mortas que se producen en cada ciclo da lúa e das mareas aínda maiores que se rexistan en marzo e setembro, coincidindo cos equinoccios).

Así e todo, alén desta certeza da existencia de mareas en calquera zona de ribeira, tamén é verdade que non é a mesma a súa repercusión no mar aberto que no interior dunha ría, onde os seus efectos son menos evidentes. Incluso nun mesmo lugar, as mareas teñen máis ou menos forza segundo a fase da lúa, a época do ano, a intensidade coa que sopra o vento...

E onde hai variedade na realidade a describir, a bo seguro imos achar tamén variedade á hora de denominar esa realidade cambiante; é dicir, no léxico. E máis tratándose de algo tan próximo, tan visible e tan importante no ciclo económico tradicional

das zonas costeiras como son as mareas (os labores de marisqueo, sen necesidade de nos meter mar adentro, dependen case exclusivamente da fase da marea, e o labor organízase en torno a este ciclo mareal).

A finalidade deste estudo consiste en recoller, a partir dun cuestionario informal (se é posible, a modo de conversa) as diferentes maneiras de denominar as ondas, as mareas e outros conceptos relacionados con estes fenómenos naturais nas diferentes zonas de Galicia. Este cuestionario, que vai facer as veces de guiión para as diferentes conversas, divídese en catro partes:

1) *As mareas*: as fases de subida e baixada, as denominacións para os momentos de maior e menor nivel da marea, os nomes para as mareas especiais (segundo a fase da lúa ou a época do ano).

2) *As ondas no mar*: o xeito de chamar as ondas de maior tamaño có resto, as que están provocadas polo mar de fondo (non polo vento), as que rompen contra as embarcacións e as que as propias embarcacións provocan co seu movemento sobre a superficie mariña.

3) *O mar que bate nas pedras*: a denominación do lugar no que o mar rompe contra as rochas (e o da propia acción de romper), a forza centrípeta que se xera na zona de rompente, a maneira de referirse á espuma que cobre a auga e a que se desprende da crista dunha onda.

4) *O mar que morre na area*: o léxico empregado para identificar a parte do areal no que as ondas morren, a zona que queda ao descuberto na marea baixa, a liña que marca o punto de maior nivel da marea ou mesmo o nome que recibe o refugallo que o mar deixa na area ao retirarse.

A segunda parte do traballo busca comparar as maneiras de referirse a cada unha realidade recollidas no cuestionario de partida, para buscar pautas segundo as zonas, observar variantes sobre un termo base, comprobar a pervivencia das formas tradicionais fronte a castelanismos ou tecnicismos...

Na seguinte sección faremos unha pescuda nos dicionarios galegos máis recentes e con maior número de entradas (co apoio tamén de glosarios, estudos e algunha obra literaria) para

ver de que modo veñen incluídos estes termos (en caso de que veñan), que outras acepcións aparecen neles ou que variantes se recollen.

Do mesmo xeito, faremos unha consulta en varios dicionarios portugueses, partindo da hipótese dunha posible correspondencia de termos entre os recollidos no traballo de campo ou nos dicionarios galegos cos que aparecen nos dicionarios da nosa lingua irmá.

Finalmente, achéganse as conclusións de maior interese á vista dos datos recompilados e a súa análise polo miúdo.

3. Lugares de recollida de datos e perfil dos informantes

Para a realización deste traballo leváronse a cabo unha serie de entrevistas en seis portos da costa galega, tratando de que quedaran representadas as principais zonas do noso amplísimo litoral (lembrems que Galicia ten arredor de 1.200 quilómetros de costa, máis da cuarta parte dos que ten en total a península Ibérica).

Para este fin, seleccionamos seis localidades que puideran ser representativas de cada unha das áreas, sobre todo atendendo a criterios lingüísticos. As elixidas foron as seguintes: Burela (Lugo), Cariño (A Coruña), Miño (A Coruña), Cambados (Pontevedra) e A Guarda (Pontevedra).

En cada un destes lugares contactamos cun grupo de informantes, para cuxa elección marcamos unha serie de requisitos previos: mariñeiro de profesión (preferentemente xubilado), maior de 60 anos, nacido na zona de estudo e que a maioría da súa actividade profesional se desenvolvera nesa zona.

Para establecer contacto cos potenciais informantes, valémonos de tres vías: coñecemento previo dalgún dos informantes (A Guarda) ou dalgunha persoa que fixo as veces de intermediaria co grupo (Fisterra); solicitude ao pósito de mariñeiros da localidade, para que nos deran a referencia dos posibles informantes que cumpriran os requisitos (Burela, Cariño e Cambados); ou desprazamento directo aos peiraos das vilas seleccio-

nadas previamente para, unha vez alí, dirixírmonos ao grupo de mariñeiros para buscar os informantes finais (Miño).

Para a gravación das conversas desprazámonos a cada unha das localidades, de modo que a entrevista puidera desenvolverse *in situ*, co fin de garantir a comodidade dos mariñeiros entrevistados e de que a proximidade á realidade da que estamos a falar fixese que a información transmitida fose máis completa e de maior calidade. Sempre que foi posible, as conversas desenvolvéronse na sede da propia confraría da localidade.

A nosa idea de partida era dispoñer en cada un dos lugares visitados dun grupo de 4-5 persoas coas que poder conversar, aínda que finalmente algunha das entrevistas contou con máis informantes, do mesmo xeito que houbo algunha no que o número foi menor. Tamén manexabamos unha duración media das entrevistas en torno a 90 minutos, e aínda que nalgún dos casos non se acadou a hora e media de conversa, noutras superouse sobradamente.

A estrutura da entrevista partiu dunha conversa aberta que logo se completaba con preguntas específicas en caso de que algún dos aspectos recollidos no cuestionario non fora tratado con anterioridade. Se era necesario, realizábanse preguntas directas sobre algún dos puntos do noso interese, aínda que a prioridade era conseguir que os termos xurdiran espontaneamente, ao que contribuíu en gran medida o feito de que as entrevistas se realizaran de maneira conxunta, xa que habitualmente as informacións achegadas por algún dos mariñeiros era completada, corrixida ou reforzada por outro dos participantes na conversa.

Outra das nosas premisas de partida era a participación equilibrada de todos os mariñeiros dunha mesma localidade, para que non houbera ningún que acaparase a conversa ou, por contra, a achega doutros fose mínima. Isto conseguiuase na maioría dos casos, aínda que noutros hai unha certa descompensación en canto ao nivel de interacción dos informantes.

4. Listaxe dos termos recollidos

Para mostrar os termos de interese recompilados nas diferentes entrevistas, seguimos o mesmo esquema ca o proposto no cuestionario de partida. Evidentemente, non en todas as preguntas realizadas se recolleron datos de interese: en moitas ocasións, ou non se obtiña termo ningún, ou o empregado era o mesmo que se utiliza de xeito xeneralizado.

AS MAREAS I: CONCEPTOS XERAIS
- 'Movemento oscilatorio vertical e periódico de ascenso e descenso do mar': Burela: <i>Marea</i> . Cariño: <i>Marea</i> . Miño: <i>Marea</i> . Fisterra: <i>Marea</i> . Cambados: <i>Marea</i> . A Guarda: <i>Maré</i>
- 'Movemento ascendente da auga do mar ata acadar ao nivel máximo (subir a marea)': Burela: <i>Ir a máis a marea</i> . Cariño: <i>Encher a marea</i> , <i>Flujo</i> ¹ . Miño: <i>Alombar</i> , <i>Enchente</i> , <i>Encher o mar</i> . Cambados: <i>Aghua</i> ² <i>da chea</i> . A Guarda: <i>Encher a marea</i> , <i>Marea subinte</i>
- 'Movemento descendente da auga ata acadar o nivel mínimo (baixar a marea)': Burela: <i>Escoar (a marea)</i> , <i>Ir a menos a marea</i> , <i>Vazar (a marea)</i> . Cariño: <i>Secar a marea</i> , <i>Reflujo</i> . Miño: <i>Devalar</i> , <i>Baixar o mar</i> . Cambados: <i>Aghua ó mar</i> , <i>Desvalar</i> . A Guarda: <i>Dovalar</i> , <i>Dovalante</i>
AS MAREAS II: MAREAS ALTAS E BAIXAS
- 'Altura máxima que acadada o nivel da auga do mar durante o fenómeno da marea. Tempo que dura (preamar, marea alta)': Burela: <i>Marea chea</i> . Cariño: <i>Marea ghrande</i> , <i>Praiamar</i> . Miño: <i>Praiamar</i> . Fisterra: <i>Marea chea</i>
- 'Fase final da marea alta, antes da preamar': Cambados: <i>Sucheo</i>
- 'Momento no que a marea permanece estática': Cariño: <i>Quedarse (a marea)</i> .
- 'Fase inicial da marea baixa, xusto despois da preamar': Cariño: <i>Volta de marea (abaixo)</i> . Miño: <i>Repunta / Repuntar</i> . Fisterra: <i>Punta de aghua (abaixo)</i> . A Guarda: <i>Punta (abaixo)</i> , <i>Repunte</i>

¹ Este termo, xunto con *reflujo* e *marajada*, son evidentes interferencias co castelán, polo que se conserva a grafía foránea.

² Marcamos aquí os fenómenos detectados de seseo e gheada, aínda que logo, na táboa conxunta e nos índices, o termo de referencia sexa o estandarizado.

- 'Fase inicial da marea alta, xunto despois da baixamar': Cariño: <i>Volta de marea (arriba)</i> . Miño: <i>Repunta / Repuntar</i> . Fisterra: <i>Punta de aghua (arriba)</i> . Cambados: <i>Punta de aghua</i> . A Guarda: <i>Punta (arriba), Punte</i>
- 'Altura mínima que alcanza a marea. Tempo que dura (marea baixa, baixamar)': Burela: <i>Vaza</i> . Cariño: <i>Marea escorrida, Marea pequena, Secante</i> . Fisterra: <i>Mar en ghotá</i> . Cambados: <i>Marea baldeira, Marea parada, Repouso (da marea), Seca</i>
AS MAREAS III: MAREAS ESPECIAIS
- 'Nome das mareas nas que o mar baixa e sobe moito máis ca nas mareas habituais, pola lúa chea ou nova: Burela': <i>Marea gorda, Marea grande</i> . Cariño: <i>Marea viva</i> . Miño: <i>Marea grande, Mareira</i> . Fisterra: <i>Marea viva</i> . Cambados: <i>Marea viva</i> . A Guarda: <i>Maré viva</i>
- 'Mareas máis repousadas logo das mareas vivas': Cariño: <i>Marea morta</i> . Miño: <i>Marea pequena</i> . Fisterra: <i>Marea morta</i> . Cambados: <i>Marea crebada, Marea morta</i> . A Guarda: <i>Maré morta</i>
- 'Nome para as grandes mareas de marzo/abril e agosto/setembro': Burela: <i>Marcelinas, Agostinas</i> . Cariño: <i>Mareas de Semana Santa (marzo), Lagharteiras de agosto</i> . Miño: <i>Lagartiñas (agosto)</i> . Fisterra: <i>Crocás de marzo</i> . Cambados: <i>Mareas de Carnaval (marzo), Mareas de Semana Santa (marzo), Mareas do lagar (setembro)</i>
ONDAS NO MAR
- 'Sucesión de ondas': Burela: <i>Andada</i>
- 'Ondas de moi pequeno tamaño': Burela: <i>Balaxe</i> . Cambados: <i>Baldrascada</i>
- 'Ondas de maior tamaño ca o resto': Burela: <i>Blonco, Facer sombreiro</i> . Cariño: <i>Cachón, Camouco, Vogha de mar</i> . Miño: <i>Botarse o mar, Ovella, Rota</i> . Cambados: <i>Lombo de mar</i> . A Guarda: <i>Escangha, Ghancho, Roncallo, Tombo</i>
- 'Ondas provocadas polo mar de fondo, non polo vento': Burela: <i>Correntar (a auga)</i> . Cambados: <i>Andisía</i> ³
- 'Pequenas subidas e baixadas do mar': Cambados: <i>Faser bocareu</i>
- 'Onda que bate unha embarcación': Burela: <i>Charpazo, Golpe de mar, Pantocazo</i> . Cariño: <i>Arrufo, Gholpe de mar, Quebranto</i> . Fisterra: <i>Gholpe de mar</i> . Cambados: <i>Charpazo, Gholpe de mar, Ramallete, Salseiro</i> . A Guarda: <i>Gholpe de mar</i>
- 'Ondas que fai o barco ao avanzar': Cariño: <i>Vareta</i> .

³ En Cambados tamén se recolleu de auga doce provocada pola desembocadura dun río). E en Cariño, *corrección* e *aoghaxe* (esta tamén en Miño), para as correntes que ao modo de ríos percorren a *tona* ou *flor do mar* arrastrando plancto e peixe.

- 'Auga e espuma que entra pola proa das embarcacións ao navegar': Cariño: <i>Salteiro</i> . Fisterra: <i>Chacote</i> . A Guarda: <i>Chiparrazo</i>
- 'Escuma que se solta das ondas': Burela: <i>Facer ovellas (o mar)</i>
- 'Fío de auga que deixa o barco pola popa': Burela: <i>Estela, Rasel(es)</i> . Miño: <i>Estela</i> . Cariño: <i>Estela</i> . Fisterra: <i>Estela</i> . Cambados: <i>Estela, Ronsel</i> . A Guarda: <i>Estela, Marajada</i>
MAR QUE BATE NAS PEDRAS
- 'Lugar rochoso nos que rompen as ondas': Burela: <i>Rompiente</i> . Cariño: <i>Rompiente</i> . Fisterra: <i>Rompiente</i> . Cambados: <i>Rompiente</i>
- 'Acción de romper as ondas nas rochas': Burela: <i>Choupar, Desfacerse o mar</i> . Cariño: <i>Escachar</i> . Fisterra: <i>Escachar</i> . Cambados: <i>Cachoar</i>
- 'Remuíño que se forma onde o mar rompe con forza': Burela: <i>Remuíño</i> . Cariño: <i>Remolino</i> . Miño: <i>Remuíño</i> . Cambados: <i>Relleiro</i>
- 'Movemento de retroceso da auga que avanza pola beira logo de desfacerse a onda': Burela: <i>Traballar o mar</i> . Cariño: <i>Embate, Resaca</i> . Miño: <i>Recuxía, Traballar o mar</i> . Fisterra: <i>Embate, Resaca</i>
- 'Superficie escumosa que se forma onde bate o mar': Burela: <i>Babeiro</i> . Cariño: <i>Carqueixa</i> . Fisterra: <i>Babaxe, Espumallo</i>
MAR QUE MORRE NA AREA
- 'Parte da praia onde morren as ondas (beira)': Cariño: <i>Beíramar</i>
- 'A onda, no momento mesmo de se desfacer': Burela: <i>Rota</i>
- 'Liña da preamar': Burela: <i>Lengua de marea</i> . Miño: <i>Lavacán</i> . Fisterra: <i>Rodo do mar</i> . Cambados: <i>Mallente</i> . A Guarda: <i>Limbada</i>
- 'Zona que queda ao descuberto na marea baixa': Cambados: <i>Seca</i>
- 'Escuma que se forma na area seca os días de mar encalmado': A Guarda: <i>Espumiña</i>

5. Táboas de resultados

Nas seguintes páxinas ofrecemos unha serie de táboas nas que, ademais dos termos recollidos no traballo de campo, incluímos todos aqueles atopados en dicionarios, glosarios, tesouros, estudos (nomeadamente, os de Fernández Rei e o realizado por Ríos Panisse sobre a vida mariñeira en Sada, citados na bibliografía) ou algunhas obras de referencias ambientadas no

mundo do mar, e que teñen relación co noso ámbito de investigación.

Co fin de comprobar a presenza dos termos recollidos para este traballo nos dicionarios galegos máis recentes e con maior número de entradas (e para buscar outros máis que as entrevistas non nos proporcionaron), seleccionamos os seguintes:

- *Gran Dicionario Xerais da Lingua* (2ª edición, 2009). Versión impresa. A partir de agora, *Gran Xerais*.
- *Dicionario Electrónico Estraviz* (2008). Versión dixital. A partir de agora, *Estraviz*.
- *Dicionario de Galego* da editorial Ir Indo (2008). Versión dixital. A partir de agora, *Ir Indo*.
- *Gran Dicionario Século 21 da Lingua Galega* (2005). Versión impresa. A partir de agora, *Século 21*.

Ademais, recorreremos tamén aos datos incluídos noutras dúas obras lexicográficas:

- *Dicionario de Dicionarios da Lingua Galega* (2006). Recompilación de obras lexicográficas desde o s. XVIII ata finais do s. XX. A partir de agora, *DdD*.
- *Tesouro Informatizado da Lingua Galega (TILGa)*. Base de datos dos termos incluídos en obras literarias desde 1612 ata a actualidade. A partir de agora, *TILGa*.

Ao mesmo tempo, botamos man de catro dos dicionarios portugueses de maior difusión, para tratar de atopar as posibles correspondencias entre os termos empregados nas dúas beiras do Miño:

- *Dicionário Houaiss da Língua Portuguesa*, de Antônio Houaiss et alii. (2001). Versión impresa. A partir de agora, *Houaiss*.
- *Dicionário da Língua Portuguesa Contemporânea*, da Real Academia de Ciências de Lisboa (2001). Versión impresa. A partir de agora, *DLPC*.
- *Dicionário da Língua Portuguesa*, de J. Almeida Costa e A. Sampaio e Melo (1998). Versión impresa. A partir de agora, *Almeida*.
- *Novo Dicionário da Língua Portuguesa*, de Aurélio Buarque de Holanda Ferreira (1986). Versión impresa. A partir de agora, *Aurélio*.

Como apoio puntual, consultamos tamén tres poemarios ambientados no mundo mariñeiro e que son obra de tres dos máis grandes poetas do noso mar, pertencentes ademais a tres xeracións distintas:

- *De catro a catro*, de Manuel Antonio (na edición comentada de R. Raña Lama). A partir de agora, *M. Antonio (1928)*.

- *Profecía do mar*, de Bernardino Graña. A partir de agora, *B. Graña (1966)*.

- *Vogar de couse*, de Alexandre Nerium. A partir de agora, *A. Nerium (2003)*.

Os tres libros inclúen un glosario de termos, con voces propias da lingua mariñeira das zonas de procedencia dos seus autores, e que en máis dunha ocasión foron a vía de entrada de ses termos nos dicionarios galegos.

Ademais de comprobar a presenza dos termos recollidos no traballo de campo, esta parte da investigación consistiu nun labor de prospección para tratar de atopar outros vocábulos do ámbito do estudo, buscando ofrecer unha visión o máis ampla posible sobre o léxico do mundo das mareas. En cada caso, especificarase se a palabra en cuestión foi recollida nalgunha das entrevistas realizadas ou se só se ten constancia dela a través dalgún traballo lexicográfico.

Debido ao carácter deste traballo, o noso interese centrouse especialmente naqueles termos menos asentados na lingua estándar (ou que nin sequera se coñecen); deste xeito, palabras coma *areal*, *beira*, *costa*, *estela*, *marea* (tamén *marea alta*, *subir a marea* e *preamar* e *marea baixa*, *baixar a marea* e *baixamar*), *onda*, *praia* ou *ribeira*, plenamente incorporadas ao léxico común, non se contemplan para esta parte do traballo, porque todos os dicionarios os recollen e apenas hai diferenzas nas definicións que cada un deles ofrece.

As seguintes seccións deste capítulo 5 preséntanse en formato de táboa, onde cada rexistro se corresponde cun dos termos estudados. A información incluída en cada caso é a seguinte:

- Termo e variantes (ou outras formas da mesma familia léxica).

- Lugar ou lugares nos que se recolleu o vocábulo durante as entrevistas, en caso de que así fose.
- Emprego do termo nas obras de referencia e mais no *TILGa*⁴.
- Presenza nalgún dos estudos específicos sobre a lingua mariñeira que manexamos para este traballo.
- Definicións nos dicionarios galegos consultados, en caso de que apareza.
- Definicións nos dicionarios portugueses consultados, en caso de que apareza.

Os termos recollidos aparecen en orde alfabética dentro de cada unha das catro categorías mencionadas.

A. MAREAS

ABALAR

GRAN XERAIS: (8) Subir a marea.

SÉCULO 21: (4) Subir a marea.

ABALO

GRAN XERAIS: (3) Punto máis alto ao que chega a marea.

ESTRAVIZ: (3) Subida da maré.

IR INDO: (2) MAR Fluxo ascendente da auga do mar ata acadar o seu nivel máximo.

SÉCULO 21: (2) Preamar. Sin. Mar cheo, marea chea.

DdD: RAG (1913-28): (5) El flujo de la marea; el crecimiento de la luna.

Es lo contrario de *deballo*. L. Carré Alvarellos (1928-31): (4) El flujo de la marea; el crecimiento de la luna. E. Rodríguez González (1958-61): (1)

Flujo de la marea, crecimiento de la luna, que es lo contrario de *devalo*.

X. L. Franco Grande (1972): (2) Flujo de la marea, crecimiento de la luna, que es lo contrario de *deballo*. C. García González (1985): (1) (O Grove) subida de la marea.

AGOSTINAS

RECOLLIDO EN: Burela ('Mareas vivas do mes de agosto').

⁴ No caso do *TILGa*, nos casos de referencias múltiples non se recollen exhaustivamente todas elas; a mostra limitase ás máis representativas, pola súa data (as primeiras referencias sempre se recollen) ou pola obra e o autor da que está extraída.

GRAN XERAIS: *Agostiño*: (1) Propio do mes de agosto.
IR INDO: *Agostiño*: (1) Propio do mes de agosto.

ALOMBAR

RECOLLIDO EN: Miño ('Encher o mar').
ESTUDOS: Ríos Panisse (1974: 214).
GRAN XERAIS: (3) Subir o nivel da auga do mar.
IR INDO: (3) Facer que suba o nivel das augas en xeral.
SÉCULO 21: (4) Facer subir o nivel dun río, lagoa, etc.
DdD: C. García González (1985): (Sada⁵) Subir el nivel del mar.

AUGA Ó MAR

RECOLLIDO EN: Cambados (*Aghua ó mar*: 'Baixada da marea').
ESTUDOS: (*aghuamar*) Fernández Rei (1999: 114).

AUGA DA CHEA

RECOLLIDO EN: Cambados (*Aghua da chea*: 'Subida da marea').

BAIXA / VAZA

RECOLLIDO EN: Burela (*Vaza*: 'Marea baixa').
GRAN XERAIS: *Baixa*: (8) Movemento e situación en que a marea está no seu punto máis baixo; baixamar, devalo, seca.

BAIXAR / VAZAR O MAR

RECOLLIDO EN: Burela (*Vazar*: 'Baixar a marea'). Miño (*Baixar o mar*: 'Baixar a marea').
ESTUDOS: (*baixar o mar*) Fernández Rei (1999: 112).
GRAN XERAIS: *Baixar*: Loc. v. Baixar o nivel da auga co devalo da marea. *Vazar*: (2) Baixar a marea.
ESTRAVIZ: *Vazar*: (7) A açom do mar ao estar no refluxo.
HOUAISS: *Maré vazia*: baixa-mar.
DLPC: *Maré vazia*: baixa-mar.
AURÉLIO: *Maré vazia*: baixa-mar.

BALDRASCO / BALDRASCADA

RECOLLIDO EN: Cambados (*Baldrascada*: 'Pequena marusía cando a aghua vai por un lado e o vento polo outro').

⁵ A obra de C. García é un glosario de termos recollidos en diversos puntos de Galicia. Neste caso, por exemplo, a de Ríos Panisse (1974) e esta son a mesma referencia, pois o labor de recollida en Sada foi realizado por esta autora.

ESTUDOS: (*baldrascada*) Fernández Rei (2004: 52).

GRAN XERAIS: *Baldrascada*: (1) Sucesión de golpes de mar de pouca intensidade. (2) Movemento intenso das ondas do mar que segue a un temporal.

ESTRAVIZ: *Baldrasco*: (1) Golpe de mar de pouca intensidade. (2) Marugia em que as ondas tropezan umas con as outras, e que tem lugar principalmente ao finalizar un temporal, como un vento de leste.

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): *Baldrasco*: (1) Golpe de mar de pouca intensidad. (2) Oleaje en el que las olas tropiezan unas con otras y que sobrevienen principalmente al finalizar un temporal, como un resto de este (Cangas de Morrazo). X. L. Franco Grande (1972): *Baldrasco*: (1) Golpe de mar de pouca intensidad. (2) Oleaje en el que las olas tropiezan unas con otras y que sobrevienen principalmente al finalizar un temporal, como un resto de éste.

CROCAS DE MARZO

RECOLLIDO EN: Fisterra (*Crocas de marzo*: ‘As mareas máis ghrandes do ano’)⁶.

DE BOTE EN BOTE

GRAN XERAIS: Bote: termo que forma parte da expresión *de bote en bote* co significado de ‘completamente cheo’. ETIM. fr. ant. *de bout en bout*, íd.

SÉCULO 21: *De bote en bote*. Indica que un sitio ou local está atestado de xente.

DESCABEZAR / ESCABEZAR (ESCABEZANTE)⁷

ESTUDOS: (*escabesante*) Fernández Rei (1999: 113): ‘[...] minutos inmediatamente posteriores ó sucheo (e ó socheo) en que se aprecia que a marea xa está a baixar’.

GRAN XERAIS: (4) Empezar a baixar o mar.

ESTRAVIZ: *Descabeçar*: (2) Começar a subir a maré.

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): (1) Empezar a subir la marea (Cangas de Morrazo). X. L. Franco Grande (1972): (1) Empezar a subir la marea.

⁶ Tamén en Fisterra rexistrouse a variante *Cocras de marzo*.

⁷ Como podemos comprobar nas definicións, este termo ten un valor duplo e oposto segundo o dicionario consultado: o mesmo serve para denominar o momento no que comeza a subir a marea como o intervalo no que empeza a baixar.

DEVALAR / DESVALAR / DOVALAR

RECOLLIDO EN: Miño (*Devalar*: 'Baixar o mar'). Cambados (*Desvalar*: 'Baixar a marea'). A Guarda (*Dovalar*: 'Baixada da maré').

ESTUDOS: (*devalar e desvalar*) Fernández Rei (1999: 112).

GRAN XERAIS: *Devalar*: (1) Baixar o nivel da auga [do mar, dun río ou dun líquido].

ESTRAVIZ: *Devalar*: (1) Baixar a maré ou descer o caudal de un río.

IR INDO: *Devalar*: (1) Baixar a marea.

SÉCULO 21: *Devalar*: (3) Baixar a marea.

DdD⁸: M. Sarmiento (1746-55): *Devalar*: (1) La marea. Se dice cuando baja en el reflujó, y en el flujo crecer. M. Valladares Núñez (1884): *Devalar*: (1) Decrecer, descrecer, diminuir, ir á menos una cosa líquida, como la baja-mar, un río, el agua de una caldera etc., despues que hierve mucho. J. Ibáñez Fernández (1950): *Devalar*: (1) Flujo y reflujó del mar. E. Rodríguez González (1958-61): *Devalar*: (1) Decrecer, disminuir un líquido, menguar las aguas, como cuando baja la marea o decrece el caudal de un río. A. Otero Álvarez (1960): *Dovalar*: Bajar la marea. *Tá o mar dovalado ou escoado*. La Guardia. *Desvalar*, en Marín. X.L. Franco Grande (1972): *Devalar*: (1) Decrecer, mermar.

DEVALO / DEVALANTE / DOVALANTE

RECOLLIDO EN: A Guarda (*Dovalante*: 'Movemento de baixada da maré').

OBRAS DE REFERENCIA: A. Nerium (2003).

ESTUDOS: (*devalo e devalante*) Ríos Panisse (1974: 214), (*devalo e devalante*) Fernández Rei (1999: 114).

GRAN XERAIS: *Devalo*: Descenso da marea. Baixamar.

ESTRAVIZ: *Devalante*: (2) Descenso das águas do mar, río... *Devalo*: (1) Decrecimento do caudal de água num río ou no mar.

IR INDO: *Devalo*: (1) Descenso da marea.

SÉCULO 21: *Devalo*: (2) Baixamar.

DdD: A. Otero Álvarez (1960): *Dovalante*: p. a. de dovalar. *Menguante*, 5 acep. La Guardia.

ENCHENTE

RECOLLIDO EN: Miño: ('Subida da marea').

OBRAS DE REFERENCIA: A. Nerium (2003).

ESTUDOS: Ríos Panisse (1974: 214), Fernández Rei (1999: 114).

⁸ Ademais da acepción de 'descenso da marea', moitos dicionarios recollen a de 'desviarse unha embarcación do seu rumbo'.

ESTRAVIZ: (5) Subida das águas do mar, preia-mar...
IR INDO: (4) Fase da marea en que as augas alcanzan o nivel máis alto.
DdD: L. Aguirre del Río (1858): (1) Marea, flujo. X. Filgueira Valverde et alii (1926): (1) Pleamar. Creciente de río, inundación. E. Rodríguez González (1958-1961): (5) Pleamar, mayor altura de las marea; *enchenza*. Es lo contrario de *vaciante*. X. L. Franco Grande (1972): (6) Pleamar; *enchenza*. Es lo contrario de *vaciante*. C. García González (1985): (1) (Sada, Razo-Carballo, Laxe) marea que sube. (1) var. de chea 1; V. *marea enchente*.

ENCHER O MAR / A MAREA

RECOLLIDO EN: Cariño (*Encher a marea*: 'Subir a marea'). Miño (*Encher o mar*: 'Subir a marea'). A Guarda (*Encher a marea*: 'Subir a maré').
OBRAS DE REFERENCIA: A. Nerium (2003).
ESTUDOS: (*encher o mar*) Ríos Panisse (1974: 214), Fernández Rei (1999: 114).
GRAN XERAI: (9) Aumentar o nivel das augas [dun río ou do mar]. *Encher o mar*: Loc. v. Subir a marea.
SÉCULO 21: *Encher o mar*: Subir a marea.

ESCOAR

RECOLLIDO EN: Burela ('Baixar a marea').

FLUXO

RECOLLIDO EN: Cariño (*Flujo*: 'Baixar a marea').
ESTUDOS: Fernández Rei (1999: 113).
GRAN XERAI: (6) Abalo, movemento de ascenso da marea.
ESTRAVIZ: (2) Mar. Movemento regulado de enchente das águas do mar em certas horas do dia. (3) Preia-mar⁹.
IR INDO: (2) Movemento ascendente da marea.
SÉCULO 21: (2) Movemento ascendente da marea.
DdD: L. Carré Alvarelos (1928-31): (2) Creciente de las mareas. V. abalo. E. Rodríguez González (1958-61): (2) Movimiento periódico del mar hacia las orillas de las cuales se retira produciendo el *refluxo*.
HOUAISS: (3) Movemento alternado de aproximación e afastamento do mar en relación á praia.
DLPC: (2) Subida periódica das águas do mar ou dum rio por efecto da maré.

⁹ Nesta acepción, *Estraviz* define *fluxo* non só como o movemento de subida, senón como o resultado dese proceso (é dicir, a *preamar*).

ALMEIDA: (1) Movimento regular das águas do mar para a praia, de um rio para a foz.

AURÉLIO: (3) Movimento alternado (enchente e vazante) do mar para a praia.

IR A MÁIS A MAREA

RECOLLIDO EN: Burela ('Subir a marea').

IR A MENOS A MAREA

RECOLLIDO EN: Burela ('Baixar a marea').

LAGARTEIRAS / LAGARTIÑAS

RECOLLIDO EN: Cariño (*Lagarteiras*: 'As mareas máis fortes do ano, no mes de agosto'¹⁰). Miño (*Lagartiñas*: 'Unhas das mareas máis grandes do ano, en agosto ou setembro').

OBRAS EN TILGA: (*lagarteiras*) Rosa Aneiros (*Corazóns amolecidos en sa-litre* - 2002).

ESTUDOS: (*lagarteiras*) Fernández Rei (2003: 321): 'Mareas altas de agosto'.

DdD: X. Filgueira Valverde et alii (1926): (1) *Lagarteiras*, mareas altas de agosto.

MAR BAIXO

ESTUDOS: Fernández Rei (1999: 114).

GRAN XERAIS: Loc. s. Baixamar.

MAR CHEO / CHEA

RECOLLIDO EN: Burela ('Preamar').

GRAN XERAIS: Loc. s. Preamar.

MAR EN GOTA

RECOLLIDO EN: Fisterra (*Mar en ghotá*: 'Marea baixa').

MAR EN SECO

GRAN XERAIS: Loc. s. Baixamar.

MARCELINAS

RECOLLIDO EN: Burela ('Mareas vivas do mes de marzo').

GRAN XERAIS: *Marcelino*: (1) Propio do mes de marzo.

¹⁰ O informante explica o motivo de se chamar así estas mareas: *chegan tan arriba que cobren as pedras onde os lagartos se poñen ao sol no verán.*

MARÉ

RECOLLIDO EN: A Guarda ('Maré é a marea').

GRAN XERAIS: V. marea.

ESTRAVIZ: (1) Movimento periódico e alternado das águas do mar que duas vezes por día se elevam (fluxo) e descem (refluxo) até retornarem ao seu nível médio, produzido principalmente pola atracçom da Lua e do Sol. (2) Período de tempo de pesca que um marinho ou barco de alto-mar están desde a saída do porto à chegada a este.

DdD: L. Carré Alvarellos (1928-31): (1) Marea. Flujo y reflujo del mar (masculino). J. Ibáñez Fernández (1950): (1) La marea. (2) Marea. Flujo o reflujo del mar. X. L. Franco Grande (1972): (1) Marea. L. Carré Alvarellos (1979): (1) Flujo y reflujo del mar.

HOUAISS: (1) Fenómeno cíclico de elevação (preamar) e abaixamento (baixa-mar) das águas do mar, com a respectiva corrente, por atracção do Sol e da Lua em suas posições relativas.

DLPC: (1) Movimento diário das águas do mar que se traduz na oscilação entre o nível máximo e o mínimo das mesmas, com intervalos de tempo idênticos.

ALMEIDA: (1) Movimento periódico de subida e descida das águas do mar, produzido principalmente pela atracção da Lua e do Sol, en geral com duas marés cheias e duas marés baixas por día.

AURÉLIO: Geofís. Movimento periódico das águas do mar, pelo qual elas se elevan ou se abaixan em relação a uma referência fixa no solo.

MAREA BAIXANTE

ESTUDOS: Fernández Rei (1999: 114).

DdD: C. García González (1985): *marea baixante* (Escarabote-Boiro) marea que baja.

MAREA BALDEIRA

RECOLLIDO EN: Cambados ('Marea baixa').

MAREA CHEA

RECOLLIDO EN: Fisterra ('Preamar').

ESTUDOS: Fernández Rei (1999: 113¹¹).

GRAN XERAIS: Loc. s. Preamar.

¹¹ Fernández Rei aclara aquí a diferenza entre *marea chea* ('aquela na que as augas están no seu nivel máis alto') e *marea viva* ('marea en que o mar baixa e sobe moito máis ca nas mareas normais'), que ás veces se empregan incorrectamente como sinónimos.

ESTRAVIZ: *Maré-cheia*: preia-mar.

DLPC: *Maré cheia*.

MAREA CREBADA

RECOLLIDO EN: Cambados ('Marea máis pequena que a marea viva'¹²). A Guarda (*Maré crebada*: 'Marea morta').

GRAN XERAIS: Loc. s. Aquela na que é moi pequena a subida e baixada do nivel das augas.

DdD: C. García González (1985): *mareas crebadas* (O Grove) mareas muertas.

MAREA CRECENTE

GRAN XERAIS: Loc. s. Proceso de ascenso da marea que remata en marea alta.

DLPC: *Maré crescente*.

MAREA CURTA

GRAN XERAIS: Loc. s. Aquela na que é moi pequena a subida e baixada do nivel das augas.

MAREA DE CARNAVAL

RECOLLIDO EN: Cambados ('Mareas vivas da primavera')¹³.

MAREA DE DEFUNTOS

GRAN XERAIS: Loc. s. A que se produce cando o mar baixa e sobe moito máis que nas mareas habituais [por ter lugar cando hai lúa nova ou lúa chea e, en consecuencia, sumarse as accións do Sol e a Lúa].

DdD: C. García González (1985): *marea de defuntos* (Escarabote-Boiro) marea viva.

MAREA DE SEMANA SANTA

RECOLLIDO EN: Cariño ('Mareas fortes do mes de marzo'). Cambados ('Mareas vivas da primavera').

¹² En Cambados distínguese entre *mareas crebadas* ('as que veñen logo das vivas; non enchen tanto e non hai tanta seca') e *mareas mortas* ('veñen despois das crebadas; aínda bota menos e a seca é pequena').

¹³ En Miño tamén se fixo referencia a esta época de Entroido como a das mareas máis grandes do ano.

MAREA DEVALADA

DdD: E. Rodríguez González (1958-1961): *marea devalada*, la marea baja.
L. Carré Alvarellos (1979): *marea debalada*, bajamar.

MAREA DO LAGAR (DOS LAGARES)¹⁴

RECOLLIDO EN: Cambados ('Mareas vivas de despois do verán').

MAREA ENCHENTE

ESTUDOS: Fernández Rei (1999: 114).
GRAN XERAIS: Loc. s. Proceso de ascenso da marea que remata en marea alta.
DdD: C. García González (1985): *marea enchente* (Escarabote-Boiro) marea que sube.

MAREA ENTRANTE

IR INDO: V. fluxo.

MAREA ESCORRIDA

RECOLLIDO EN: Cariño ('Marea baixa').

MAREA GORDA

RECOLLIDO EN: Burela ('Marea viva').

MAREA GRANDE

RECOLLIDO EN: Burela ('Marea viva'). Cariño ('Marea alta')¹⁵. Miño ('Marea viva').

MAREA LIBRE

GRAN XERAIS: Loc. s. baixamar.

MAREA MINGUANTE

GRAN XERAIS: Loc. s. Proceso de descenso da marea que remata en marea baixa.

¹⁴ Recollido por F. Fernández Rei: "O patrimonio inmaterial da Gallaecia", en *Vieiros*, 3-11-2005.

<http://vello.vieiros.com/opinion/opinion.php?id=45807&Ed=1>

¹⁵ Nótese a diferente acepción nos dous lugares onde se recolleu o termo, malia a súa relativa proximidade. En Miño repítese, como en Burela, o sentido de 'marea viva'.

MAREA MORTA

RECOLLIDO EN: Cariño ('Mareas menos movidas que as mareas vivas'). Fisterra ('Marea na que o mar case non se move'). Cambados ('Marea que enche pouco e baixa pouco').

ESTUDOS: Ríos Panisse (1974: 215).

GRAN XERAIS: Loc. s. Aquela na que é moi pequena a subida e baixada do nivel das augas.

DdD: C. García González (1985): *marea morta* (Sada, Escarabote-Boiro) marea que casi no cambia.

DLPC: *Maré de águas mortas*.

MAREA PARADA

RECOLLIDO EN: Cambados ('Baixamar').

MAREA PEQUENA

RECOLLIDO EN: Cariño ('Marea baixa'). Miño ('Marea morta'¹⁶).

MAREA PODRE

GRAN XERAIS: Loc. s. Aquela na que é moi pequena a subida e baixada do nivel das augas.

DdD: C. García González (1985): *mareas podres* (O Grove) mareas muertas.

MAREA SAÍNTE

IR INDO: V. refluxo.

MAREA SECA

GRAN XERAIS: Loc. s. Marea baixa de todo.

MAREA SUBIDA

GRAN XERAIS: Loc. s. Preamar.

MAREA SUBINTE

RECOLLIDO EN: A Guarda ('Movemento de subida da maré').

¹⁶ De novo se produce a mesma variedade das acepcións que no caso de *marea grande*.

MAREA VIVA

RECOLLIDO EN: Fisterra ('Mareas nas que o mar sube e baixa moito'). Cambados ('Mareas nas que o mar sube e baixa máis'). A Guarda ('Mares nas que se move máis o mar').

OBRAS DE REFERENCIA: A Nerium (2003).

ESTUDOS: Ríos Panisse (1974: 215) e Fernández Rei (1999: 113).

GRAN XERAIS: Loc. s. A que se produce cando o mar baixa e sobe moito máis que nas mareas habituais [por ter lugar cando hai lúa nova ou lúa chea e, en consecuencia, sumarse as accións do Sol e a Lúa].

IR INDO: MAR Marea en que o mar baixa e sobe moito máis ca nas mareas habituais, causada pola lúa chea ou nova.

DdD: C. García González (1985): *mareas bibas* (Sada, Laxe, Escarabote-Boiro, O Grove) mareas vivas.

DLPC: *Maré de águas vivas; maré viva*. Aquela cuja altura máxima do fluxo das águas é acompañada de correntes fortes e que normalmente ocorre nos equinócios de marzo e setembro.

MAREIRA¹⁷

RECOLLIDO EN: Miño: ('Marea viva').

ESTUDOS: Ríos Panisse (1974: 215).

GRAN XERAIS: (2) Marea que se produce cando o mar sobe e baixa moito máis que nas mareas habituais [por ter lugar cando hai lúa nova ou lúa chea e, en consecuencia, sumarse as accións do Sol e a Lúa]; marea de defuntos, marea viva, marusía.

ESTRAVIZ: (1) Leve agitación de ondas.

IR INDO: V. marusía.

SÉCULO 21: (6) Movemento axitado do mar, con ondas grandes pero sen borrasca; mar picado, teso, rizado.

DdD: L. Carré Alvarellos (1979): (4) Onda grande y de mucha fuerza que en días de marejada se forma de cuando en cuando. C. García González (1985): (Sada) marea viva.

MARETA / VARETA

RECOLLIDO EN: Cariño (*Vareta*: 'Pequenas olas que deixa o barco').

OBRAS DE REFERENCIA: (*mareta*) M. Antonio (1928)¹⁸.

¹⁷ Asociamos *mareira* á categoría *mareas*, malia que tamén podería ir en *ondas*, debido ao seu duplo significado ('marea viva' e 'onda grande').

¹⁸ O uso que lle dá Manuel Antonio en *De catro a catro*, de 'pequenas ondas que vai producindo o barco a medida que se afasta' non aparece recollida logo nos dicionarios.

GRAN XERAIS¹⁹: (1) Movemento das ondas do mar ao empezar ou acabar unha tormenta [menos violento cá marusía]. (2) Auga superficial do mar. *Vareta*: (2) pl. Ondas no mar producidas polo paso dun barco.
 ESTRAVIZ: (1) Pequena onda, sobretudo quando sopra vento do norte.
 IR INDO: (1) Movemento das ondas do mar ao empezar ou acabar unha tormenta. (2) Auga superficial do mar
 SÉCULO 21: (2) Onda pequena, onda dos ríos.
 DdD: E. Rodríguez González (1958-61): (1) Pequena marejada, sobre todo cuando sopra viento del Norte (Cangas de Morrazo). X. L. Franco Grande (1972): (1) Pequena marejada, sobre todo cuando sopra viento del Norte. E. Rivas Quintas (2001): Pequena marejada de viento norte. (M. Antonio). C. García González (1985): *Maretas*: (Escarabote-Boiro) aguas superficiales del mar.
 HOUAISS: (1) Onda pequena.
 DLPC: (1) Pequena onda marítima.
 ALMEIDA: (1) Onda pequena, onda dos ríos.
 AURÉLIO: (1) Pequena onda.

MARUSÍA²⁰

OBRAS DE REFERENCIA: M. Antonio (1928), B. Graña (1966), A. Nerium (2003)
 OBRAS EN TILGa: R. Cabanillas (*No desterro* - 1913), X. Filgueira Valverde (*O vigairo* 1927), A. Iglesia Alvariño (*Nenias* - 1961), V. Fernández Freixanes (*O triángulo inscrito na circunferencia* - 1982).
 ESTUDOS: Fernández Rei (2003: 321): ‘No léxico mariñeiro arosúan empregado por Cabanillas nos poemas das primeiras obras cómpre salientar formas como *marusía*, que introduciu no galego escrito’.
 GRAN XERAIS: (1): Marea que se produce cando o mar sobe e baixa moito máis que nas mareas habituais [por ter lugar cando hai lúa nova ou lúa chea e, en consecuencia, sumarse as accións do Sol e a Lúa]; marea, marea de defuntos, marea viva. (4) Movemento axitado do mar, de grandes ondas; mar bravo, mar picado, mar rizado, mar rixo, marea, roleira.
 ESTRAVIZ: (1) Mar rijo, mar picado. (3) Maré viva do equinócio.

¹⁹ Este é o único dicionario que recolle a variante *vareta*.

²⁰ Asociamos *marusía* á categoría *mareas*, malia o seu duplo significado (‘marea viva’ -a que aquí nos interesa- e ‘mar picado’). Porén, como se pode ver, o Padre Sarmiento indica na súa definición que só é válida a segunda acepción, e no noso traballo de campo, de feito, só recolleemos *marusía* como ‘mar picado’.

IR INDO: (1) Estado do mar cando as ondas son máis gordas ca o mar picado e máis pequenas ca o mar bravo. (2) Marea viva.

SÉCULO 21: V. mareira.

DdD: M. Sarmiento (1746-55): (1) No significa mareas vivas sino la fuerte inquietud del mar, v. g.: hay mucha *marusia*. E. Rodríguez González (1958-61): (1) Mar picada, mar *rixo*. X. L. Franco Grande (1972): (1) Marejada muy fuerte. (2) Mar picada, mar *rixo*. C. García González (1985): (1) (O Grove), maresía (Ares) mar muy gruesa.

DLPC: Maresia: (1) Leve agitação das ondas do mar; marejada.

PRAIAMAR²¹

RECOLLIDO EN: Cariño ('Marea alta'). Miño ('Marea alta').

PUNTA DE AUGA, PUNTA, PUNTE²²

RECOLLIDO EN: Fisterra (*Punta de aghua arriba*: 'Cando a marea empesa a subir logho da baixamar' e *Punta de aghua abaixo*: 'Cando empesa a baixar a marea'). Cambados (*Punta de aghua*: 'Primeiro momento de subida da marea'). A Guarda: (*Punta arriba*: 'Primeiro momento da subida da maré' e *Punta abaixo*: 'Primeiro momento da baixada da maré'; *Punte*: 'Punta arriba').

ESTUDOS: (*punta de aghua*) Fernández Rei (1999: 114): 'Punto máximo do *debaló*, cando hai seca total'.

GRAN XERAIS: *Punta de auga*: V. repunta.

DdD: C. García (1985): *punta dagua* (O Grove) repunte. // *punta dagua chea* (O Grove) fase de la pleamar anterior al momento en que comienza a bajar la marea.

QUEDARSE (A MAREA)

RECOLLIDO EN: Cariño ('Momento no que parese que o mar non se move').

REFLUXO

RECOLLIDO EN: Cariño (*Reflujo*: 'Cando baixa a marea').

OBRAS DE REFERENCIA: A. Nerium (2003).

ESTUDOS: Fernández Rei (1999: 113).

²¹ Variante de *preamar*, mediante o cruzamento deste termo con *praia*, ou talvez co portugués *preia-mar*.

²² Aquí (como sucederá despois con *repuntal/repuntar*) temos definicións completamente opostas para o termo *punta de auga*: 'momento de inicio da pleamar' ou 'momento final da pleamar, antes de que a marea comece a baixar'.

GRAN XERAIS: (1) Devalo, movemento de descenso da marea.
ESTRAVIZ: (2) Movemento das águas marinhas ao baixar a maré, o mesmo que debalo.
IR INDO: (2) XEOG/BIOL Movemento descendente da marea. Obs: Tamén se denomina marea saínte.
SÉCULO 21: (1) Movemento en descenso da marea. Baixamar.
DdD: L. Carré Alvarellos (1928-1931): (1) Reflujo. V. debalo. J. Ibáñez Fernández (1950): (1) Reflujo. Reflujo del mar: debalo. E. Rodríguez González (1958-1961): (2) Reflujo, movimiento de descenso de la marea, *devalo*. X. L. Franco Grande (1972): (1) Reflujo; *devalo*. L. Carré Alvarellos (1979): Reflujo. V. debalo.
HOUAISS: (1) Movemento da maré que se afasta da margem.
DLPC: (1) Movemento das ondas do mar quando a maré está a vazar.
ALMEIDA: (1) Movemento das águas do mar quando da maré é vazante.
AURÉLIO: (2) Movemento da maré vazante.

REPOUSO DA MAREA

RECOLLIDO EN: Cambados ('Marea baixa').

REPUNTAR (REPUNTA / REPUNTE)²³

RECOLLIDO EN: Cariño (*Repuntar / Repunta*: 'Cando a marea empeza a subir ou a baixar'). Guarda (*Repunte*: 'Primeiro momento da baixada da maré').

OBRAS DE REFERENCIA: (*repunte*) *A Nerium* (2003).

OBRAS EN TILGA: (*repunte*) Armando Cotarelo Valledor (*Beiramar* - 1931).

GRAN XERAIS: *Repunta*: (2) Primeiro avance da marea, que inicia o fluxo e empeza a subir.

ESTRAVIZ: *Repuntar*: (1) Começar a subida da maré, descabeçar. *Repunte*: (1) Altura máxima da maré.

IR INDO: *Repuntar*: (1) MAR Comezar a moverse o mar ao subir a marea.

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): *Repuntar*: (1) Iniciarse la subida de la marea. X.L. Franco Grande (1972): *Repuntar*: (1): Dícese cuando la mar empieza a subir y hace sus primeros avances. L. Carré Alvarellos (1979): *Repunta*: (1) Oleada, altura máxima de la pleamar.

²³ Como en *punta de auga / punta / punte*, as definicións para *repuntar / repunta / repunte* son ás veces opostas.

SOCHEO / SUCHEO²⁴

RECOLLIDO EN: Cambados (*Socheo*: 'Momento final da marea alta').

Guarda (*Socheo*: 'Resaca'²⁵).

OBRAS DE REFERENCIA: (*socheo*) A Nerium (2003).

ESTUDOS: (*socheo* e *sucheo*) Fernández Rei (1999: 113 e 2003: 305): 'Fase final do crecente'.

GRAN XERAIS: *Socheo* e *Sucheo*: Fase final do crecente da marea, anterior á preamar.

ESTRAVIZ²⁶: *Socheio*: (1) Movemento do mar quando há marulhada. (2) Fase final do crecente, anterior à preia-mar. *Sucheio*: (1) Recuo das ondas do mar.

IR INDO: *Socheo*: (1) Fase final da marea, antes da preamar.

SÉCULO 21: *Socheo*: (2) Fase final do crecente da marea, anterior á preamar.

DdD: A. Otero Álvarez (1951): *Socheo*: (1) Movimiento de mar que forma el oleaje atrás o delante de sí. *Anda muito socheo. Socheo arriba*, cuando va el oleaje para arriba; *socheo abaixo*, cuando descende. La Guardia. E. Rodríguez González (1958-61): *Socheo*: (1) Movimiento del mar que forma el oleaje atrás o delante de sí. Ej.: *Anda muito socheo. Socheo arriba*, cuando va el oleaje para arriba; *socheo abaixo*, cuando descende (La Guardia. Ab. A. Otero). X. L. Franco Grande (1972): *Socheo*: (1) Movimiento del mar que forma el oleaje atrás o delante de sí. Ej.: *Anda moito socheo. Socheo arriba*, cuando va el oleaje para arriba, *socheo abaixo*, cuando descende. L. Carré Alvarellos (1979): *Socheo*: (1) Ondulación o movemento del mar cuando hay oleaje. (2) Acción y efecto de sochear. C. García González (1985): *Socheo*: (1) (O Grove) fase final del crecente, anterior a la pleamar.

SUBIR O MAR

ESTUDOS: Fernández Rei (1999: 113).

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): *Sobir o mar*, ir crecendo cuando está baja la marea, lo que sucede dos veces al día.

²⁴ En *socheo* alternan as definicións relativas á 'parte final da marea crecente' coas que se refiren ao 'movemento do mar cando hai ondas'.

²⁵ Obsérvese a diferenza de significado entre as dúas ocorrencias de *sucheo/suchoe*.

²⁶ Este é o único dicionario que recolle o dobre significado de *socheo/suchoe* ('fase final da crecente' e 'resaca').

VOLTA DE MAREA

RECOLLIDO EN: Cariño (*Volta de marea arriba*: 'Momento no que a marea empeza a subir' e *Volta de marea abaixo*: 'Momento no que a marea empeza a baixar').²⁷

B. ONDAS NO MAR

AGUACIÓN

OBRAS DE REFERENCIA: B. Graña (1966).

OBRAS EN TILGa: Xavier Rodríguez Baixeiras (*Anos de viaxe* - 1987).

ESTUDOS: Fernández Rei (2003: 308): 'Designa a corrente mariña e a resaca'.

ESTRAVIZ: *Aguaçom*: (1) Corrente marinha

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): (1) Corriente marina. Empuje submarino del agua del mar. (Cangas de Morrazo). X.L. Franco Grande (1972): (1): Corriente marina. Empuje submarino del agua del mar. L. Carré Alvarellos (1979): (1) Dirección de la corriente del mar en las rías.

ANDADA / ONDADA²⁸

RECOLLIDO EN: Burela (*Andada*: 'Sucesión de olas')

ESTRAVIZ: *Ondada*: (1) Quantidade de ondas. (2) Afluência, afluxo, onda.

IR INDO: *Ondada*: (1) Onda de gran tamaño. (2) Situación continuada de ondas no mar.

SÉCULO 21: *Ondada*: (1) Sucesión continuada de ondas.

ANDISÍA / ANDUSÍA

RECOLLIDO EN: Cambados (*Andisía*: 'Movemento do mar en por sí').

ESTUDOS: (*andisía*) Fernández Rei (2004: 51): 'Forza propia do mar, sen acción do vento'.

ARRUFO

RECOLLIDO EN: Cariño ('Cando o barco o levantan dúas olas, unha pola proa e outra pola popa').

OBRAS DE REFERENCIA: A. Nerium (2003).

²⁷ Obsérvese a similitude con *punta de aghua* (Cambados), tamén ambivalente.

²⁸ Nos dicionarios galegos, *ondada* o mesmo é un sinónimo de 'onda', 'onda grande' ou 'sucesión de ondas'.

ESTUDOS EN TILGa: Staffan Mörling (*As embarcacións tradicionais de Galicia* - 1989).

ESTUDOS: Fernández Rei (2003: 325): 'Fenómeno que fai que unha onda levante a proa e outra a popa'.

BALAXE

RECOLLIDO EN: Burela ('Olas pequenas').

BLONCO

RECOLLIDO EN: Burela ('Onda grande que rompe antes de chegar á praia').

BOBELLA / MOVELLA²⁹

ESTUDOS: (*bobella e movella*) Fernández Rei (2004: 52): 'Ondas de varios metros chamadas *movellas* (ou *bobellas*) producidas por "tres ou catro rissos de vento"'.
ESTRAVIZ: *Movelha*: (1) Onda que rompe em espuma no meio do mar por causa do vento.

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): *Movella*: (1) Ola que rompe en espuma en el medio del mar por efecto del viento. X. L. Franco Grande (1972): *Movella*: (1) Ola que rompe en espuma en el medio del mar por efecto del viento.

BOTARSE O MAR

RECOLLIDO EN: Miño ('Haber ondas grandes').

CAMOUCO

RECOLLIDO EN: Cariño ('Onda grande'³⁰).

ESTUDOS: Fernández Rei (2004: 52): 'Fóra de Sálvora, na costa, a forza do mar levanta *camoucos*, grandes ondas que acaban producindo *escachoadas* cando vén o vento. No interior da ría da Arousa son raros, aínda que pode haber *camouquiños* no chamado "canal"'.
ESTRAVIZ: *Camouco*: (1) Ola que rompe en espuma no medio do mar por causa do vento.

CHACOTE

RECOLLIDO EN: Fisterra ('Espuma salada que salta da proa e molla os que van dentro do barco').

²⁹ Posible vinculación con *facer ovellas*.

³⁰ En Cariño tamén se recolleu *camouquiño* para as ondas de menor tamaño.

CHARPAZO

RECOLLIDO EN: Burela ('Golpe de mar'). Cambados ('Gholpe de mar moi forte').

CHIPARRAZO

RECOLLIDO EN: A Guarda ('Aghua que entra pola proa ao avanzar o barco').

CORRENTAR A AUGA

RECOLLIDO EN: Burela ('Mar de fondo').

ESCANGA

RECOLLIDO EN: A Guarda (*Escangha*: 'Estado do mar no que as olas son máis ghrandes do normal').

FACER BOCAREU

RECOLLIDO EN: Cambados (*Faser bocareu*: 'Cando vén a marea pouco a pouco: parece que baixa pero logo volve subir').

ESTRAVIZ: (2) Haver ondeio vertical, de arriba abaixo.

DdD: E. Rivas Quintas (1978): (1) Haber en el mar oleaje vertical, de arriba abajo y no horizontal (Lourizán): *Hoxe fai moito bocareu e non se pode pescar*.

FACER OVELLAS / OVELLA / OVELLAR³¹

RECOLLIDO EN: Burela (*Facer ovelas*: 'Espuma das olas cando rompen polo vento'). Miño (*Ovella/Ovellar*: 'Olas grandes con espuma que rompen no mar. Cando se ven dise que ovella o mar').

FACER SOMBREIRO

RECOLLIDO EN: Burela ('Levantarse as ondas antes de romper').

FEILA / FOULA

OBRAS DE REFERENCIA: (*foula*) M. Antonio (1928).

OBRAS EN TILGa: (*foula*) R. Dieste (*Antre a terra e o ceo* - 1926), L. Amado Carballo (*Proel* - 1927), R. Otero Pedrayo (*Devalar* - 1935). (*feila*) F. Barxa Iglesias (*Os ovos da pita choca* - 1975).

ESTUDOS: (*foula*) Fernández Rei (2003: 300): '[...] *foula*, tan de Manuel Antonio, que introducira Eugenio Montes no galego escrito'.

GRAN XERAIS³²: (4) Escuma que levanta o barco pola proa ao navegar.

³¹ Posible vinculación con *bobella* / *movella*.

ESTRAVIZ: (5) Espuma fina provocada polas ondas ou polos barcos ao avanzarem.

IR INDO: (3) Escuma que forma a proa do barco no mar ao navegar ou que se levanta ao bater as ondas na costa cando vai moito vento.

SÉCULO 21: (3) Escuma que se levanta nunha ferverenza ou ao bateren as ondas.

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): (3) Dícese además de la espuma que levanta el barco por la proa al andar. X. L. Franco Grande (1972): (3) Dícese además de la espuma que levanta el barco por la proa al andar. L. Carré Alvarellos (1979): (2) Espuma finísima que se eleva de las olas agitadas y que produce una especie de fosforescencia en la noche.

GANCHO

RECOLLIDO EN: A Guarda (*Ghancho*: 'Tombos, olas que rompen sobre elas mesmas').

GOLPE DE MAR

RECOLLIDO EN: Burela ('Ola que bate contra o barco'). Cariño (*Gholpe de mar*: 'Olas que dan contra o costado do barco'). Fisterra (*Gholpe de mar*: 'Olas que baten contra o barco'). Cambados (*Gholpe de mar*: 'O mar que embiste contra o barco'). A Guarda (*Gholpe de mar*: 'Olas que dan no barco e o moven').

GRAN XERAIS: *Golpe de mar*. loc. s. Embate violento dunha onda.

ESTRAVIZ: *Golpe de mar*. Golpe grande producido por uma onda.

IR INDO: *Golpe de mar*. Grande onda de mar que rompe con violencia contra unha embarcación ou contra a costa.

SÉCULO 21: *Golpe de mar*. Onda forte.

DdD: C. García González (1985): *golpe de mar* (Ares, O Grove) golpe de mar.

HOUAISS: *Golpe de mar*. Choque violento de vaga contra o pavimento ou costado da embarcação.

DLPC: *Golpe de mar*. Vaga grande.

AURÉLIO: *Golpe de mar*. Golpe violento de grande vaga contra a embarcação, e que lhe salta por cima da borda.

³² Este é o único dicionario que recolle a variante *feila*.

LAVACÁN³³

RECOLLIDO EN: Miño ('Marca da marea alta, con algas e outras cousas').

ESTUDOS: Ríos Panisse (1974: 214).

SÉCULO 21: (1) Algas e demais plantas que quedan na praia no devalo, usadas como esterco.

LOMBO DE MAR

RECOLLIDO EN: Cambados ('Olas moi altas').

MARAJADA

RECOLLIDO EN: A Guarda (*Marajada*: 'Estela que deixa o barco por detrás ao avanzar').

PANTOCAZO

RECOLLIDO EN: Burela ('Golpe de mar').

ESTUDOS: Fernández Rei (2003: 319): 'Embate forte do mar contra o barco'.

GRAN XERAIS: (1) Golpe que dá o barco ó ser levantado por unha onda e chocar coa seguinte³⁴.

IR INDO: (1) Golpe que dá o barco contra o mar despois de ser levantado por unha onda.

QUEBRANTO

RECOLLIDO EN: Cariño ('Cando o barco queda no aire logo de que unha ola o levante polo medio').

OBRAS DE REFERENCIA: A Nerium (2003).

OBRAS EN TILGA: Xavier Alcalá (*Alén da desventura* - 1998).

ESTUDOS (TILGA): Xosé Manuel Cerviño (*Apuntamentos históricos da navegación en Galicia* - 2001).

ESTUDOS: Fernández Rei (2003: 325): '[...] que unha onda levante o barco polo centro, co que a proa e a popa quedan no aire'.

RAMALLETE

RECOLLIDO EN: Cambados ('Gholpe de mar con pouca forsa').

³³ A maioría dos dicionarios recollen tamén esta acepción de 'alga', de nome científico *ulva rigida*.

³⁴ *Pantocazo* aparece tamén nos dicionarios de castelán con esta mesma acepción, asociado a *pantoque*, 'parte curva da quilla dun barco'.

RECOLLIDO EN: Burela (*Rasel*: 'Estela'). Cambados³⁶ (*Ronsel*: 'Marca que vai deixando o barco').

OBRAS DE REFERENCIA: (*ronsel*) M. Antonio (1928), (*rosel*) B. Graña (1966), (*ronsel*) A. Nerium (2003).

OBRAS EN TILGA: (*ronsel*) Ramón Cabanillas (*Na noite estrelecida* - 1926), L. Amado Carballo (*Proel* - 1927).

ESTUDOS³⁷: (*ronsel* e *rosel*) Fernández Rei (2003: 299) 'As barcas de *Na noite estrelecida* deixan *ronsel* no mar raso, mentres que a traiñeira ou a dorna das primeiras obras de Cabanillas deixaba *estela*, que é como en Cambados se denomina o fío de auga que vai quedando pola popa do barco'.

GRAN XERAIS: *Ronsel / Rosel*: (1) Rastro de espuma que deixa unha embarcación sobre as augas ao navegar.

ESTRAVIZ: *Ronsel / Rosel*: Esteira, sinal que deixa na água um barco que vai navegando. Esteira de espuma detrás de uma embarcação. Var *Rosel*.

IR INDO: *Ronsel*: (1) Rastro que deixa ao seu paso un corpo que se move, preferentemente sobre a auga.

SÉCULO 21: *Ronsel*: (1) Rastro de espuma que deixa unha embarcación na superficie da auga ao navegar.

DdD: L. Carré Alvarelos (1928-1931): (1) Estela. Huella que deja en el agua un barco cuando navega. J. Ibáñez Fernández (1950): (2) Estela. Huella en el agua que deja un barco al navegar. E. Rodríguez González (1958-61): (1) Estela, señal o huella que deja en el agua un barco que va navegando. En Marín, *rosel*; en Covas, *rasel*; en Teis, *rilla de agoa*. X. L. Franco Grande (1972): (1) Estela, señal o huella que deja en el agua un barco que va navegando. *Rosel*, *rasel*, *rilla de agoa*. A. Otero Álvarez (1953): *Rosel*: (1) Estela, 1.ª acep., en Marín; *ronsel*, en C.; *rasel*, en Covas. E. Rodríguez González (1958-61): *Rosel*: (1) Estela, señal, marca, manchón que produce en el mar un barco, un banco de peces, cualquier objeto que se deslice por el agua (una ola incluso) sobre todo en las noches en que hay *ardentía*. También se usa para referirse a la estela o

³⁵ Neste caso é interesante destacar a extensión do significado de *ronsel* fóra do ámbito mariñeiro, para referirse a calquera pegada, rastro, vestixio ou consecuencia que unha cousa deixa noutra.

³⁶ En Cambados os informantes diferencian entre *ronsel* ('marca que queda na auga ao avanzar o barco') e *estela* ('pequenas ondas que se producen ao avanzar o barco').

³⁷ Ríos Panisse (1974: 214) recolle en Sada a expresión *aughas mortas*, con este mesmo significado.

huella deixada en el suelo por un carro, un coche, etc. (Cangas de Morrazo). ronsel. X. L. Franco Grande (1972): *Rosel*: (1) Estela, señal, marca, manchón que produce en el mar un barco, un banco de peces, cualquier objeto que se deslice por el agua (una ola incluso) sobre todo en las noches en que hay *ardentía*. También se usa para referirse a la estela o huella deixada en el suelo por un carro, un coche, etc. ronsel.

RONCALLO

RECOLLIDO EN: A Guarda (*Roncallo*: 'Ola ghrande').

OBRAS DE REFERENCIA: B. Graña (1966).

OBRAS EN TILGa: X.L. Méndez Ferrín (*Breña Esmeraldina* - 1987).

ESTUDOS: Fernández Rei (2003: 308): 'Onda producida polo vento que avanza rectilínea e en paralelo á costa, con cresta de espuma e con moita forza'.

GRAN XERAIS: (1) Onda da superficie do mar de forma alongada con moita espuma.

ESTRAVIZ: Roncalho: (1) Onda produzida polo vento na superficie do mar, de forma alongada e com uma espécie de cresta de espumas.

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): (1) Ola producida por el viento en la superficie del mar, de forma alargada y con una especie de cresta de espumas (Cangas). X. L. Franco Grande (1972): (1) Ola producida por el viento en la superficie del mar, de forma alargada y con una especie de cresta de espumas.

SALSEIRO³⁸

RECOLLIDO EN: Cariño ('Aghua que se levanta pola proa e entra no barco').³⁹ Cambados ('Gholpe de mar de pouca forsa').

OBRAS DE REFERENCIA: A. Nerium (2003).

OBRAS EN TILGa: M. Leiras Pulpeiro (Obras completas -1912-), R. Cabanillas (*No desterro* -1921-, *Na noite estrelecida* -1926-), B. Graña (*Se o noso amor e os peixes* - 1980), X.L. Méndez Ferrín (*Crónica de nós* - 1980).

ESTUDOS: Fernández Rei (2003: 294).

GRAN XERAIS: (1) Escuma que se produce ó romper as ondas contra os cons ou contra un barco. (2) Pingas de auga que producen unha especie de néboa espesa provocada polo vento na superficie do mar.

³⁸ Os dicionarios portugueses rexistran a acepción de 'batida de vento violenta'.

³⁹ Obsérvase a diverxencia na definición nos dous puntos nos que se recolleu o termo; malia todo, ambas as dúas acepcións aparecen nos dicionarios, con preferencia pola de *salpicadura*.

ESTRAVIZ: (1) Salpicadura de água de mar.

SÉCULO 21: (1) Auga en gotas moi finas ou espuma producida ao romperen as ondas contra os cons da costa, rochas, barcos, etc. Foula. (2) Auga en gotas moi finas que levanta o vento e que pode chegar a formar unha especie de densa néboa a causa do sal.

IR INDO: (1) Auga en forma de espuma ou de pingas moi finas que se produce ao bater as ondas do mar contra a costa. (2) Auga en forma de pingas miúdas que levanta o vento da superficie do mar producindo unha néboa espesa.

DdD: X. Filgueira Valverde et alii (1926): (1) Olas que salpican encima de los barcos. L. Carré Alvarellos (1928-1931): (1) Salpicadura de las olas del mar. J. Ibáñez Fernández (1950): (1) Salpicadura de las olas del mar. E. Rodríguez González (1958-1961): (1) Salsero, salpicadura de las aguas del mar. X. L. Franco Grande (1972): (1) Salsero. (2) Roción ligero. (3) Golpe de mar.

TOMBO⁴⁰

RECOLLIDO EN: Fisterra ('Olas ghrandes, que rompen sobre elas mismas'). A Guarda ('Olas que se desfán no mar').

OBRAS DE REFERENCIA: A Nerium (2003).

ESTUDOS: Fernández Rei (2003: 305): 'Antes de que Victoriano Abente usara *tombo* en 1881 ("tombos de mar fervendo"), Xoán Manuel Pintos introducira a variante *tumbos* en 1853 ("os tumbos [da Lanzada] que escumaban a cachóns")'.

GRAN XERAIS: (2) Onda do mar cando rompe. Loc. *Dar tombos*: dar volta e naufragar [unha embarcación]⁴¹.

ESTRAVIZ: (3) Onda do mar.

DdD: X. L. Franco Grande (1972): (4) Ola de mar. C. García González (1985): (1) (Toba-Cee) ola de mar.

⁴⁰ As primeiras acepcións de *tombo* nos dicionarios galegos van referidas á volta que dá unha cousa cando cae (a asociación coas ondas que reciben este nome é evidente).

⁴¹ Recollemos esta expresión polo seu valor gráfico e pola relación coa acepción de interese para este traballo.

RECOLLIDO EN: Burela (*Vaga (de mar)*: ‘Ola grande’). Cariño (*Vogha (de mar)*: ‘Olas cando o mar bate con forza’).

OBRAS DE REFERENCIA: (*vaga*) M. Antonio (1928), (*vaga*) A. Nerium (2003)

ESTUDOS: (*vaga de mar*) Fernández Rei (2003: 305): ‘[...] as grandes vagas que se producen cando hai mar picado e que rompen nos baixos ou nas praias’.

GRAN XERAIS: (1) Onda do mar de gran tamaño, producida, principalmente, pola forza dos ventos. (2) Estado do mar con forte marusía.

ESTRAVIZ: (1) Água do mar, de um rio, agitada e elevada polos ventos. Onda: *vagas espumantes*.

IR INDO: (1) Elevación que forman o vento ou as correntes na superficie da auga.

SÉCULO 21: V. onda.

DdD: X. Filgueira Valverde et alii (1926): (1) Ola. Oleada. L. Carré Alvarellos (1928-1931): (1) Ola encrespada. Mar deshecha, que rompe constantemente en grandes distancias. B. Acevedo y Huelves e M. Fernández y Fernández (1932): (1) Oleaje alto que se produce con los vientos fuertes y tempestades. J. Ibáñez Fernández (1950): (1) Ola encrespada. Mar deshecha, que rompe constantemente en grandes distancias. E. Rodríguez González (1958-1961): (2) Ola encrespada del mar. (3) Tormenta del mar que rompe en fuerte oleaje y en gran extensión. Llámase también *mareira*. X. L. Franco Grande (1972): (2) Ola encrespada del mar. (4) Mareira. L. Carré Alvarellos (1979): (2) *de mar*, ola encrespada. Mar deshecha, que rompe en grandes distancias.

HOUAISS: (2) Água que se agita e se eleva.

DLPC: (1) Massa de água, especialmente marítima, que executa um movimento de elevação seguido de abaixamento, produzida pela acção do vento e de outras forzas naturais.

ALMEIDA: (1) Onda grande.

AURÉLIO: (1) Cada uma das compridas elevações da superfície do oceano ou mar.

⁴² *Vaga* serve tanto como sinónimo de *onda* como para denominar as ondas de maior tamaño ou mesmo a situación na que se atopa o mar cando hai forte marusía. Así mesmo (e tal e como sucedía con *ronsel*) é unha das poucas palabras do léxico mariñeiro que estendeu o seu significado fóra deste ámbito, para pasar a significar ‘gran cantidade dalgunha cousa que se estende de súpeto por un determinado lugar’.

VAGADA

OBRAS DE REFERENCIA: B. Graña (1966).

OBRAS EN TILGa: A. Iglesia Alvariño (*De día a día. Poesía* - 1960).

ESTUDOS: Fernández Rei (2003: 307): '[...] ondas grandes, anchas e lentas e sen espuma que se producen cando hai mar de fondo'.

GRAN XERAIS: V. vaga.

ESTRAVIZ: (1) Onda do mar.

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): (1) Ola del mar; VAGOADA (Cangas de Morrazo). X. L. Franco Grande (1972): (1) Ola del mar; vagoada.

VAGALLÓN

OBRAS EN TILGa: M. Leiras Pulpeiro (*Obras completas* - 1912), A. Iglesia Alvariño (*Lanza de soidá* -1961-, *Nenias* -1961-) e X. Neira Vilas (*Galegos no golfo de México* - 1980).

ESTUDOS: Fernández Rei (2003: 305).

GRAN XERAIS: (1) Vaga, onda de gran tamaño.

ESTRAVIZ: (1) Onda ou vaga muito grande, tempestuosa.

IR INDO: (1) Vaga moi grande.

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): (1) Ola o VAGA muy grande, tempestuosa (Arousa). X. L. Franco Grande (1972): (1) Ola o vaga muy grande, tempestuosa. L. Carré Alvarellos (1979): (1) Aum. de Vaga. Grande ola tempestuosa.

HOUAISS: *Vagalhão*: aum. de *vaga*.

DLPC: *Vagalhão*: (1) Onda ou vaga muito grande.

AURÉLIO: *Vagalhão*: (1) Grande vaga.

VIRO MAR

DICIONARIOS GALEGOS

GRAN XERAIS: Loc. v. Achegarse un grupo de ondas.

C. MAR QUE BATE NAS PEDRAS

BABAXE

RECOLLIDO EN: Fisterra ('Espuma na rompiente').

ESTUDOS: (*babexiña*) Fernández Rei (2003: 307): 'Escuma que forma a auga do mar na beira os días de calma'.

BABEIRO

RECOLLIDO EN: Burela (*Babeiro*: 'Espuma que se forma na rompiente').

OBRAS EN TILGa: V. Fernández Freixanes (*O triángulo inscrito na circunferencia* - 1982).

ESTUDOS (TILGa): X. Lorenzo Fernández (*Etnografía: cultura material* - 1962).

CACHOAR / ESCACHOAR / ESCACHAR

RECOLLIDO EN: Fisterra (*Escachar*: Romper as olas contra a rompiente'). Cambados (*Cachoar*: 'Romper o mar').

OBRAS EN TILGa: (*escachoar*) Francisco Calo Lourido (*Salseiros* - 2001).

ESTUDOS: (*escachoar*) Fernández Rei (2004: 51).

GRAN XERAIS: (3) Chocar a auga contra as pedras; achaoar.

ESTRAVIZ: (3) Desfazer-se e romper as ondas ao bater contra as rochas da costa.

SÉCULO 21: (2) Romper as ondas do mar contra algo.

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): (3) Agitarse el mar formando espuma y *bruando*, al chocar contra los acantilados de la costa. X.L. Franco Grande (1972): (3) Agitarse el mar formando espuma y *bruando*, al chocar contra los acantilados de la costa. L. Carré Alvarellos (1979): *Escachoar o mar*, embravecense, romper el oleaje como *cachoeira*. Romper las olas, batirse y deshacerse contra los acantilados de la costa.

CACHÓN / ESCACHÓN⁴³

RECOLLIDO EN: Cariño (*Cachón*: 'Ola que escachoa contra a pedra').

OBRAS DE REFERENCIA: (*cachón*) B. Graña (1966), A. Nerium (2003)

ESTUDOS: (*cachón*) Fernández Rei (2004: 52).

GRAN XERAIS: *Cachón*: (2) Onda do mar que se rompe na praia facendo espuma.

ESTRAVIZ: *Cachom*: (1) Espuma, ferverça que levanta uma onda rompendo ou a água que bate ou se precipita. *Escachom*: Acto ou efecto de escachoar.

IR INDO: *Cachón*: (1) Onda que rompe con forza na praia e fai espuma.

SÉCULO 21: *Cachón*: (2) Onda que rompe na praia facendo espuma.

DdD: RAG (1913-28): *Cachón*: (3) náut. La ola del mar moderada que da contra la embarcación. (4) Remolino de las olas. (5) Ola del mar que rompe en la playa. (6) La espuma y borbollón que forma el agua al des-

⁴³ A orixe de *cachón* esta nas burbullas que se producen ao ferver con forza un líquido. A asociación entre auga batida e líquido que ferve está presente en moitos outros termos; sen ir máis lonxe, no nome *fervenza* referido a unha caída de auga.

peñarse⁴⁴. L. Carré Alvarellos (1928-31): *Cachón*: (2) Ola del mar que rompe en la playa. (3) Espuma del agua al saltar sobre piedras, como en las cascadas. E. Rodríguez González (1958-61): *Cachón*: (2) Ola del mar que rompe en la playa y hace espuma. A. Otero Álvarez (1951): *Escachón*: (1) Cachón, 1.ª acep. Cangas. (3) Ola de fuerza moderada que da contra el costado de una embarcación. X.L. Franco Grande (1972): *Escachón*: (2) Ola de mar que rompe en la playa y hace espuma.

CARQUEIXA

RECOLLIDO EN: Cariño ('Espuma onde as olas rompen contra a pedra').

OBRAS DE REFERENCIA: B. Graña (1966).

DdD: C. García González (1985): (2) (Cariño) ola blanquecina que se forma cuando el mar empieza a alborotarse.

CERVEZA⁴⁵

OBRAS DE REFERENCIA: B. Graña (1966).

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): (1) Espuma sucia, amarillenta (Cangas de Morrazo). X.L. Franco Grande (1972): (1) Espuma sucia, amarillenta, del mar por efecto de la *goldría*.

CHOUPAR

RECOLLIDO EN: Burela ('Romper as olas').

OBRAS EN TILGa: A. Gómez Ledo (trad.) (*Virxilio. As Xeórxigas verquidas á língua galega* - 1964).

DEFACERSE O MAR

RECOLLIDO EN: Burela ('Bater as olas contra os petóns').

EMBATE

RECOLLIDO EN: Cariño ('Resaca'). Fisterra ('Resaca').

⁴⁴ Estas catro definicións que ofrece o dicionario da RAG resumen as múltiples acepcións que aparecen para esta palabra: onda que bate contra a embarcación, onda que morre na praia facendo espuma, a propia espuma e mesmo o remuíño resultante da acción das ondas.

⁴⁵ Evidente castelanismo, aínda que tampouco se atopou *cervexa* con esta acepción.

ESCUMALLO / ESPUMALLO⁴⁶

RECOLLIDO EN: Fisterra (*Espumallo*: ‘Espuma que se forma na rompiente’).
OBRAS DE REFERENCIA: (*espumallo*) B. Graña (1966), (*escumallo*) A. Nerium (2003).
OBRAS EN TILGa: (*espumallo*) F. Calo Lourido (*Salseiros* - 2001).
ESTUDOS: (*espumallo*) Fernández Rei (2003: 306): ‘Escuma fresca do mar que xorde das ondas e da rompiente’.
GRAN XERAIS: (1) Espuma dun fluxo de auga.

GOLDRÍA

OBRAS DE REFERENCIA: B. Graña (1966), A. Nerium (2003)
OBRAS EN TILGa: X.L. Méndez Ferrín (*Breña Esmeraldina* - 1987).
ESTUDOS: Fernández Rei (2003: 307): ‘Resaca forte e mailo remuíño da auga nas pedra que arrastra espuma e substancias como algas e area’.
GRAN XERAIS: (1) Remuíño de auga
ESTRAVIZ: *Goldria*: (1) Redemoinho de água nas pedras que arrastra espuma misturada com outras cousas. (2) Movimento de recuo na água do mar.
IR INDO: (1) Remuíño de auga que se forma nas pedras. (2) Burbulla ou cachón que se forma nunha fervenza.
SÉCULO 21: (1) Remuíño de augas nas pedras. Burbulla.
DdD: E. Rodríguez González (1958-61): (1) Remolino del agua en las piedras que arrastra espuma mezclada con otras sustancias. Resaca. Retroceso del agua del mar (Cangas de Morrazo). X. L. Franco Grande (1972): (1) Remolino del agua en las piedras que arrastra espuma mezclada con otras sustancias. Resca. Retroceso del agua del mar.

OLA

IR INDO: (1) Remuíño que se forma na superficie da auga.
SÉCULO 21: V. onda⁴⁷.
HOUAISS: (1) Redemoinho na água.
DLPC: (1) Remoinho na água.
ALMEIDA: (1) Redemoinho de água.

⁴⁶ Case todos os dicionarios galegos inclúen *escumallo/espumallo* na súa acepción orixinal de ‘cuspe abundante’.

⁴⁷ Este dicionario é o único que remite desde *ola* a *onda*; o resto (incluídos os portugueses) só recollen a acepción de ‘remuíño’.

REBALEIRA / REBALAXE

OBRAS EN TILGa: (*rebaleira*) M. Lugrís Freire (*Esclavitú. Drama en dous actos en prosa -1906-, Versos de loita -1919-, Ardencias -1927-*).

GRAN XERAIS: (1) Remuíño que forma unha corrente de auga.

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): (1) Rebalaje, remolino que forman las corrientes de agua. X.L. Franco Grande (1972): (1) Rebalaje, remolino que forman las corrientes de agua; rodopío.

RECUXÍA

RECOLLIDO EN: Miño ('Resaca').

RELLEIRO - RILLEIRO

RECOLLIDO EN: Cambados (*Relleiro: 'Remuíño que se forma cando chocan dúas corrientes'*)⁴⁸.

OBRAS EN TILGa: (*rilleiro*) E. Blanco-Amor (*Poema en catro tempos a un pescador galego - 1931*).

REMUÍÑO

RECOLLIDO EN: Burela ('Volta do mar cando hai moita resaca'). *Cariño (Remolino: 'Movemento da aghua en espiral')*. Miño ('Fórmase nos sitios nos que hai moita recuxía').

ESTRAVIZ: (2) Massa de água, ar, etc., que gira rapidamente.

SÉCULO 21: (1) Movemento xiratorio e rápido do aire, a auga, o po etc.

DdD: X.L. Franco Grande (1972): (2) rodopío, remoíño.

DLPC: Remoinho: (3) Movemento rápido de uma massa de água, em círculo ou espiral, provocado por correntes contrárias.

RESACA

RECOLLIDO EN: Cariño ('Forza de retroceso da agha, embate'). Fistera ('Forsa da aghua ao tornar para o mar').

OBRAS DE REFERENCIA: A. Nerium (2003).

GRAN XERAIS: (1) Movemento de retroceso das ondas despois de bateren na praia.

ESTRAVIZ: (1) Movimento violento das ondas sobre si mesmas quando batem contra um obstáculo. (2) Refluxo das ondas.

IR INDO: (1) MAR Movemento de retroceso da auga que avanzou pola beira logo de desfacerse a onda.

SÉCULO 21: (2) Retroceso das ondas despois de chegaren á beira.

⁴⁸ En Fistera recolleuse *rilleiro* co sentido de 'regueiro de lixo e escuma que se pode ver na superficie do mar'.

DdD: M. Valladares Núñez (1884): (2) com. Movimiento de la ola, al retirarse de la playa. E. Rodríguez González (1958-1961): (1) Resaca, movimiento o retroceso de las olas después que chocaron en la orilla.

HOUAISS: *Ressaca*: (1) Forte movimento das ondas sobre si mesmas resultante do mar muito agitado, quando se chocan contra obstáculos no litoral. (2) A vaga que se forma nesse momento.

DLPC: *Ressaca*: (1) Movimento de recuo da onda do mar, de uma corrente ou curso de água; refluxo da vaga. (2) Forte refluxo das ondas ao chocarem com um obstáculo.

ALMEIDA: *Ressaca*: (1) Quebra e desmoronamento da onda do largo (numa costa en declive), e que, por falta de fundo, se transforma em onda de costa, de transição, e sobe pela praia para depois escorrer en sentido contrário; refluxo violento das vagas que se quebran contra um obstáculo; fluxo e refluxo.

AURÉLIO: *Ressaca*: (1) Refluxo de uma vaga, depois de se espriar ou de encontrar obstáculo que a impede avançar livremente. (2) A vaga que se forma nese movimento de recuo. (3) O encontro dessa vaga com outra (a saca) que avança para a praia ou para o obstáculo.

RODOPIÓ

GRAN XERAIS: (2) Movemento en espiral rápido [de auga, do aire, do po etc.].

ESTRAVIZ: *Rodopio*: (1) Acto ou feito de rodopiar. Redemoinho.

IR INDO: (2) Movemento rápido en espiral de algo.

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): (1) Remolino, movimiento circular y violento del viento, polvo, viento, agua, etc. X.L. Franco Grande (1972): (1) Remolino, movimiento circular y violento del viento, polvo, viento, agua, etc. L. Carré Alvarellos (1979): (1) Remolino, movimiento circular y violento del viento, polvo, agua, etc.

ROMPENTE⁴⁹

RECOLLIDO EN: Burela (*Rompiente*: 'Penedos onde rompen as olas'). Cariño (*Rompiente*: 'Pedra no mar onde rompen as olas'⁵⁰). Fisterra (*Rompiente*: 'Coído'). Cambados (*Rompiente*: 'Onde rompe o mar').

⁴⁹ En relación coas rochas nas que rompen as ondas, xa sexa na costa ou no medio do mar, recolléronse multitude de termos (*aguillón, petón, farallón, baixío, penedo, rochedo, escollo, con...*) que non desenvolvemos neste traballo por quedar fóra do ámbito de estudo.

⁵⁰ En Cariño só se considera *rompiente* a *pedra* que está no medio do mar (os *baixos* que quedan na *flor da auga* cando hai temporal ou os *aghillóns* que xa sempre asoman), non as rochas da costa.

OBRAS DE REFERENCIA: A. Nerium (2003).
GRAN XERAIS: (1) Lugar onde rompen as ondas.
IR INDO: (1) Lugar onde rompen as ondas.
SÉCULO 21: (2) Lugar onde rompen as ondas do mar.
DdD: L. Carré Alvarellos (1928-1931): (1) Rompiente. Escollo donde rompe el mar. E. Rodríguez González (1958-61): (2) Rompiente, bajo, escollo, o costa donde rompe el mar, formando con su choque olas espumosas. L. Carré Alvarellos (1979): (1) Rompiente. Escollo donde rompe el mar.

SERFA / XERFA

OBRAS DE REFERENCIA: (*xerfa*) M. Antonio (1928), (*serfa*) A. Nerium (2003).

OBRAS EN TILGa: (*xerfa*) R. Dieste (*Antre a terra e o ceo* - 1926), X. Filgueira Valverde (*O vigairo* - 1927) e V. Fernández Freixanes (*O triángulo inscrito na circunferencia* - 1982).

ESTUDOS: (*serfa* e *xerfa*) Fernández Rei (2003: 300): '[...] *xerfa* (tamén usa *serfa*) [...]. A forma *xerfa*, que ten en Dieste, en Filgueira (*O vigairo*, 1927) e en Manuel Antonio (*De catro a catro*, 1928) as primeiras documentacións do galego literario e que foi moi usada na lingua literaria da posguerra non parece ser forma da Arousa, e particularmente de Rianxo, de onde procede moito léxico de Dieste e de Manuel Antonio'.

GRAN XERAIS⁵¹: (1) Superficie escumosa que se estende no mar inmediato á costa, producida polo bater das ondas contra as rochas.

ESTRAVIZ: (1) Superficie espumosa do mar que se estende em faixas nas proximidades da costa por efecto dos escolhos.

SÉCULO 21: (1) Escuma formada na superficie do mar ao bater a auga na costa.

DdD: X. Filgueira Valverde et alii (1926): (1) Superficie, en particular del mar. Fajas espumosas que se forman cerca de las costas. L. Carré Alvarellos (1928-1931): (1) Superficie espumosa del mar que se extiende en fajas en las proximidades de la costa por efecto de las rompientes. J. Ibáñez Fernández (1950): (1) Superficie espumosa del mar en las proximidades de la costa por efecto de las rompientes. A. Otero Álvarez (1958): (1) Superficie espumosa del mar que se extiende en fajas por las proximidades de la costa, por efecto de las rompientes. E. Rodríguez González (1958-1961): (1) Superficie espumosa que se extiende en el mar inmediato a la costa, producida por el batir de las olas contra las rocas. X. L. Franco Grande (1972): (1) Superficie espumosa que se ex-

⁵¹ Este é o único dicionario que recolle a variante *serfa*.

tiende en el mar inmediato a la costa, producida por el batir de las olas contra las rocas.

TRABALLAR O MAR

RECOLLIDO EN: Burela ('Resaca'). Miño ('Haber moita resaca').

D. MAR QUE MORRE NA AREA

BABUÑA / BABUXA⁵²

OBRAS EN TILGa: (*babuxiña*) F. Calo Lourido (*Salseiros* - 2001).

GRAN XERAIS: *Babuña*: (2) Escuma que se produce na superficie dun líquido (especialmente da auga).

ESTRAVIZ: *Babuja*: (2) Espuma produzida pola água que se agita. *Babunha*: (3) Escuma produzida pola água ao agitar-se como a que fica ao descer a maré.

IR INDO: *Babuxa / babuña*: (4) Escuma que permanece na praia cando baixa a marea.

SÉCULO 21: *Babuxa/babuña*: (3) Escuma producida pola auga ao axitarse, como a que queda na praia ao baixar a marea.

DdD: L. Carré Alvarellos (1928-31): *Babuxa*: (2) Espuma o flor de auga.

E. Rodríguez González (1958-61): *Babuxa*: (1) Espuma a flor de auga.

X.L. Franco Grande (1972): *Babuxa*: (1): Espuma a flor de auga.

HOUAISS: *Babugem*: (1) Espuma formada pela agitação da água.

DLPC: *Babugem*: (2) Espuma formada por águas agitadas ou poluídas, em particular a espuma suja deixada na orla do mar. (3) Superfície de água de um rio, de um lago ou do mar.

ALMEIDA: *Babugem*: (1) Espuma produzida pela água que se agita; baba.

AURÉLIO: *Babugem*: (1) Espuma formada pela água agitada.

BEIRADA⁵³

OBRAS EN TILGa: B. Graña (*Fins do mundo* - 1974).

ESTUDOS: Fernández Rei (2004: 52).

ESTRAVIZ: (1) Beira, margem: *beirada do rio*.

IR INDO: (1) MAR Linde que separa no fondo mariño a superficie rochosa da areosa.

⁵² Bernardino Graña emprega a forma *babexiña* en *Profecía do mar*.

⁵³ Como veremos nas definicións, en *beirada* alternan dúas acepcións: a que coincide con *beira* e a que se refire á 'liña que separa o fondo rochoso do areoso'.

DdD: E. Rodríguez González (1958-61): (1) Borde de las peñas o rocas que constituyen el *alladoso*⁵⁴. X.L. Franco Grande (1972): (1): Borde de las peñas o rocas que constituyen el *alladoso*. L. Carré Alvarellos (1979): (1): Parte cercana a la orilla.

HOUAISS: (1) Beira; borda.

AURÉLIO: (1) Beira; margem; borda.

BEIRAMAR⁵⁵

RECOLLIDO EN: Fisterra ('A costa, a praia').

OBRAS DE REFERENCIA: A. Nerium (2003).

GRAN XERAIS: (1) Franxa de terra que está mesmo ó lado do mar; costa, ribeira. (2) Territorio próximo ó mar ou na súa área de influencia; mariña, ribeira.

ESTRAVIZ: (1) Beira do mar, litoral, costa, praia: *baixei do monte à beira-mar*.

IR INDO: (1) Franxa de terreo que linda co mar.

SÉCULO 21: (1) Terra que linda co mar. Ribeira. (2) Zona ou lugar próximos ao mar. Mariña, ribeira.

DdD: RAG (1913-28): (1) Costa, orillas del mar. Dícese de las comarcas marítimas, que están en la costa del mar. L. Carré Alvarellos (1928-31): (1) Costa, faja de terreno próxima al mar. E. Rodríguez González (1958-61): (1) Litoral, costa, orilla del mar. X. L. Franco Grande (1972): (1) Litoral, costa, orilla del mar. C. García González (1985): (1) (Sada). Orilla del mar. V. *abe de beiramar*.

HOUAISS: *Beira-mar*: (1) Região costeira; litoral; praia; borda-mar.

DLPC: *Beira-mar*: (1) Espaço junto ao mar; costa; litoral; praia.

ALMEIDA: *Beira-mar*: (1) Borda do mar; litoral; costa; praia.

AURÉLIO: *Beira-mar*: (1) A costa marítima; o litoral; a praia.

BROZA

ESTUDOS: Fernández Rei (2003: 303).

⁵⁴ Este *alladoso* é definido polo propio E. Rodríguez do seguinte xeito: 'Llaman así nuestros pescadores al fondo del mar que abunda en piedras, rocas y peñas, y donde lanzan con precaución sus redes, a la *beirada*, dejando el aparejo señalado con *boureles* en la superficie para evitar desperfectos y percances'.

⁵⁵ A *beiramar* pode ser tanto a parte de terra inmediatamente a carón do mar ou, nun sentido máis amplo, a zona próxima á costa en xeral.

ESPUMIÑA

RECOLLIDO EN: A Guarda ('Espuma amarela que queda na zona ata onde subiu a maré).

LIMBADA

RECOLLIDO EN: A Guarda ('Marca de algas e basura onde chegou a maré').

LINGUA DA MAREA

RECOLLIDO EN: Burela (*Lengua de marea*: 'Marca de hasta onde chegou a marea alta').

MALLANTE / MALLENTE

RECOLLIDO EN: Cambados (*Mallente*: 'Marca do mar na area').

OBRAS DE REFERENCIA: (*mallante*) M. Antonio (1928), (*mallante*) A. Nerium (2003)⁵⁶.

OBRAS EN TILGA: (*mallante*) A. González López (*Era un son de buguina* - 1998)

ESTUDOS: (*mallante* e *mallente*) Fernández Rei (2003: 303): 'Mallante é o lugar "onde malla e bate o mar, e nótase na porquería que deixa na praia". [...] En Cambados úsase a variante *mallente*'.

GRAN XERAIS: (1) Liña formada na praia por xebra e restroballos do mar que marcan o punto ata o que subiu a marea. (2) Punto máis alto ó que chega a marea.

ESTRAVIZ: (1) Linha de pequenos residuos que fica na praia ao baixar a maré e indica até onde chegou a água.

IR INDO: (1) Liña formada na praia por residuos do mar que indican o punto máis alto ata onde chegou a marea.

DdD: J.M. Pintos Villar (1865): (1) La linea de broza que forma el mar en la ribera, que indica hasta donde llegó la creciente. X. L. Franco Grande (1972): (1) Línea de breza o pequeños residuos que queda en las playas y al bajar la marea indica hasta donde llegó la pleamar. L. Carré Alvarrellos (1979): (1) Línea de broza o pequeños residuos que queda en las playas al bajar la marea, e indica hasta donde llegó la pleamar.

ORELA / OURELA

OBRAS DE REFERENCIA: (*ourela*) A. Nerium (2003).

⁵⁶ A. Nerium tamén recolle o termo *crebas*, 'restos dun naufraxio ou da carga dos barcos que o mal tempo guinda ao mar e que chegan á praia'.

GRAN XERAIS: (1) Franxa de terra que está mesmo ao lado do mar; beiramar, ribeira. (2) Zona inmediata a un río ou a un mar; beira, ribeira.

ESTRAVIZ: (1) Margem, beira.

IR INDO: (1) Beira dunha cousa que constitúe o límite con outra, principalmente a marxe de terra que está en contacto coa auga do mar ou dun río.

SÉCULO 21: (1) Parte ou zona no límite de algo, especialmente a franxa de terra en contacto coa auga.

DdD: X. Filgueira Valverde et alii (1926): (1) Orilla. L. Carré Alvarellos (1928-1931): (1) Orilla. J. Ibáñez Fernández (1950): Orilla (beira). E. Rodríguez González (1958-1961): *Orela*: (1) Orilla, límite, término de una superficie. (2) Beira. X. L. Franco Grande (1972): *Orela*: (1) Orilla. (2) Veira.

HOUAISS: (1) Borda; margem; beira.

DLPC: (1) Margem, beira de um rio, de um lago, de um mar...; borda; orla.

ALMEIDA: (1) Margem; beira.

AURÉLIO: (3) Margem; beira; costa.

RODO DO MAR

RECOLLIDO EN: Fisterra ('Marca de algas e outras cousas que deixa a marea alta na praia').

ROTA

RECOLLIDO EN: Burela ('Ola cando chega á praia'). Miño ('Ola grande'⁵⁷).

SECA (SECANTE)⁵⁸

RECOLLIDO EN: Cariño (*Secante*: 'Marea baixa'). Cambados (*Seca*: 'Marea baixa' e 'Parte que queda á vista cando baixa a marea').

ESTUDOS: (*seca e secante*) Fernández Rei (1999: 114).

GRAN XERAIS: (4) Período de tempo no que baixa o refluxo da marea e deixa descubertos os areais; baixa, baixamar, marea baixa. (5) Parte

⁵⁷ No caso de Miño, non se trata de ondas que rompen no areal, senón no propio mar.

⁵⁸ Como veremos, o termo *seca* indica tanto o período de tempo que dura a baixamar como o espazo que queda ao descuberto durante este fenómeno. Só C. García González recolle a variante *secante*, que atopamos en Cariño, pero para definir a 'baixamar', non a zona que queda ao descuberto durante o tempo que dura.

dos areiais que queda descuberta nas mareas baixas. Loc. *Andar á seca*: mariscar calquera especie que se colla en baixamar.

ESTRAVIZ: (4) Parte de terreno baixo da costa que fica seca na baixamar, mas que se inunda ao subir a maré. (5) Baixa-mar.

IR INDO: (3) XEOG. Parte dun areal que queda descuberta na marea baixa.

SÉCULO 21: (1) Parte dunha praia ou areal que queda ao descuberto, seca, cando baixa a marea.

DdD: J. Cuveiro Piñol (1876): (1) La parte de playa que en baja mar queda en seco. X. Filgueira Valverde et alii (1926): (1) Sequía, sequedad. Parte de playa que queda en seco en la bajamar. E. Rodríguez González (1958-1961): (3) Marisma, parte de una playa que queda en seco o totalmente descubierta en las mareas bajas. L. Carré Alvarellos (1979): (2) Marisma, terreno bajo que se inunda al subir la marea en las rías; pero que al bajar aquélla queda en seco. C. García González (1985): (2) (O Grove), secante (Cariño) bajamar. (3) *ir á seca* (Escarabote-Boiro, O Grove) ir a mariscar; V. *escurallos da seca*. C. García González (1985): Secante: V. seca.

6. Conclusións

A riqueza léxica procedente do mundo mariñeiro queda fóra de toda dúbida. Os termos xorden debaixo de cada pedra, no embate de cada onda, coa chegada de cada marea. Só para a liña de cunchas, algas e restroballos que indica o punto que alcanzou a preamar atopamos, ademais da importación de *broza* desde o mundo agrario e da *mallante* manuelantoniana (coa súa variante *mallente*), os sinónimos *lingua de marea*, *rodo do mar e limbada* (amén doutras como *marca da marea* ou *rastro da marea* que, polo seu escaso valor lexicográfico, non se contemplan aquí).

Nunha actividade na que a xente arrisca a vida cada vez que sobe a un barco, a precisión nos termos relacionados co seu labor ten un valor que vai máis alá do lingüístico: ter un nome para cada pequeno cambio no estado do mar, na forza do vento ou na intensidade da chuvia é o único xeito de dominar unha natureza que aínda hoxe segue cobrando o seu periódico tributo de vidas.

A dificultade radica en que esta riqueza é tal que, se en cada zona do litoral se xerou un abano inabrangüible de termos para cada realidade relacionada co labor pesqueiro, axiña descubrimos que en canto nos desprazamos minimamente (ás veces só desde unha vila á do lado), o léxico varía de xeito notable, mediante a substitución de vocábulos ou, o que aínda complica máis a sistematización, cun uso distinto para os mesmos termos que recolleramos anteriormente. Se a variedade é elevada nos elementos máis concretos ou físicos (ferramentas, aparellos, embarcacións...), esta diversidade medra ao referirmonos a conceptos de carácter intanxible, coma os ventos, o estado do mar ou, como o caso que nos ocupa, as ondas e as mareas.

Cando no mundo do mar se fala do *abalo*, podemos estar referíndonos ao movemento de subida da marea ou a unha técnica para a captura do peixe mediante a axitación do mar. A *baldrascada* fai mención tanto a unha certa axitación do mar como a un pequeno golpe de mar. Un *salseiro* o mesmo é un golpe de mar non moi forte que a espuma que se levanta das ondas ao bateren na proa. A *mareta* define unha onda pequena ou unha leve marusía. E a propia *marusía* pode ser unha marea viva ou unha onda grande, ao igual que a *mareira*.

Ás veces, esta diferenza nas acepcións chega ao punto de definir conceptos opostos, como sucede con (*d*)*escabezar*, *punta (de auga)*, *repuntar* ou *volta de auga*, que o mesmo valen para o momento no que comeza a subir a marea como para o intre no que comeza a baixar. Pero dentro deste mar de palabras (e como non podía ser menos), o mariñeiro sabe navegar con soltura, e os homes con certa experiencia coñecen perfectamente o nome que se lles dá noutras zonas a aquilo para o que eles tamén teñen unha denominación de seu.

Pero esta riqueza inmensa corre risco de desaparecer, e ademais a moi curto prazo. Nos desprazamentos a diferentes puntos da costa tivemos ocasión de falar con persoas menores de 50 anos, nadas en cada un dos puntos visitados e dedicados dun ou doutro xeito a profesións relacionadas coa actividade do mar. E sorprende ver como os propios veciños do lugar descoñecen o significado de termos que mariñeiros 15 ou 20 anos máis

vellos manexan con total naturalidade, o que permite inferir que entre esas dúas xeracións se produciu unha ruptura que pon en perigo a conservación deste léxico patrimonial.

A fala dos mariñeiros máis novos esta inzada de castelanismos (*ola, pleamar, bajamar, remolino, rompiente, orilla, playa, arena...*) ou termos xenéricos que xa non representan o léxico do lugar, senón o oficial ou o estándar (*estela, resaca, rocha, golpe de mar...*), e os matices propios de cada zona afloran só logo de insistir arredor dun concepto ou un aspecto concreto.

E os dicionarios tampouco axudan neste labor: malia esta riqueza, a presenza do léxico mariñeiro nos dicionarios galegos é moito menor cá de termos procedentes do mundo agrario. Aínda que neste traballo esteamos traballando sobre unha realidade acoutada (as mareas), cremos que se pode extrapolar o resultado ao ámbito mariñeiro en xeral.

Deste modo, só as palabras de carácter moi xeral aparecen plenamente recollidas nos dicionarios galegos; son aquelas que nin sequera incluímos nas táboas comparativas, porque coinciden plenamente na súa definición en todas as zonas visitadas, o que a bo seguro facilitou a súa presenza nos dicionarios. Referímonos a casos como *beira, costa, marea, onda, praia* ou *ribeira*, que non teñen dificultade na súa interpretación.

Tamén os dicionarios galegos recollen outro grupo de palabras procedente do mundo do mar, e con menor grao de uso cás que acabamos de ver. Son termos como *goldría, mallante* ou *ronsel*, cuxa presenza hai que atribuíla a un motivo diferente: o seu emprego por parte dalgún escritor de referencia, como Manuel Antonio, Bernardino Graña, Ramón Cabanillas e, máis recentemente, Alexandre Nerium, Xosé L. Méndez Ferrín ou Víctor Fernández Freixanes.

Outro fenómeno facilmente constatable á vista dos datos recollidos é a similitude que se observa nas definicións que ofrecen os distintos dicionarios, mesmo en termos que poderían dar pé a interpretacións máis diverxentes. Principalmente tras a aparición da compilación de Eladio Rodríguez, hai palabras deste ámbito (podemos citar os casos de *rebaleira, rodopío* ou *xerfa*) que se manteñen case sen modificacións de dicionario a dicionario.

Unha dificultade engadida á hora de incorporar as palabras do léxico mariñeiro aos dicionarios é a existencia de moitas variables para un mesmo termo. Así, segundo a zona visitada (e botando man tamén de traballos anteriores) recollemos, entre outros, os pares *andada/ondada*, *andisía/andusía*, *devalar/desvalar* (e tamén *dovalar*) *feila/foula*, *mareta/vareta*, *ronsel/rosel* (e tamén *rasel*) ou *socheo/suchoe*, o que obriga a decidir cal delas é a que debe figurar no dicionario ou, en casos excepcionais (se é que se recollen ambas as formas), elixir unha como principal e a outra como unha variante que nos remite a aquela.

E un exemplo claro da escasa penetración dos termos do mundo costeiro na lingua estandarizada é a dificultade que temos para atopar palabras deste ámbito que sufriran unha ampliación semántica consolidada desde o seu sentido literal a outro figurado. Para entendelo mellor, vexamos algúns casos do mundo agrario, onde este proceso si se deu de forma máis intensa: por exemplo, o sentido literal de *pexa* ('corda ou cadea que traba as pernas dun animal para limitar os seus movementos') pasou a significar, por extensión, 'atranco' ou 'dificultade' de calquera tipo; e *escolma*, 'palla que se escolle para facer o colmo' pasou a significar 'elección' en calquera outro contexto. *Vencello*, *morea*, *inzar* ou *agromar* son algúns exemplos máis deste proceso.

Para atopar casos no ámbito que nos ocupa, hai que *peneirar* (outro termo chega desde o mundo do agro) abondo; finalmente, aparecen algúns: *escollo* ('dificultade'), *vagalondada* ('fenómeno que se presenta de maneira cíclica'), *ronsel* ('consecuencias'), e o caso dubidoso de *resaca* ('malestar físico ao día seguinte dunha inxestión excesiva de alcohol'). Outros termos poden ter un uso a este nivel, pero sempre puntual ou metafórico, sen que constituían un caso de extensión asentada do seu sentido.

En sentido contrario, son moitas as palabras que, partindo dun sentido xeral ou chegado desde outros contextos, teñen unha aplicación específica no mundo mariñeiro: *babeiro* (da baba dos meniños á espuma do mar), *broza* (da maleza do monte aos restos da mallante), *espumallo* (de orixe similar a *babeiro*), *carqueixa* (procedente do mato montesío e tamén referido á es-

cuma), *foula* (do po miúdo que se levanta ao moer a espuma que se solta dunha onda), *gancho* (da ferramenta curva -tamén empregada nos labores mariñeiros- ás ondas que rompen nelas mesmas), *ramallete* (da presa de ramas ou flores a unha onda que bate contra a embarcación)... Por regra xeral, son poucos os dicionarios que recollen este uso específico do termo, e o habitual é limitarse a ofrecer a acepción máis ampla ou máis estendida, que poucas veces é a do mundo do mar.

Partiamos da hipótese de que talvez se puidera establecer un paralelismo entre os termos galegos e os portugueses neste ámbito das mareas e os fenómenos a ela aparelados. Non sabemos o que acontecería de podermos establecer esta comparación a partir de datos recollidos mediante o traballo de campo, pero limitándonos ao que os dicionarios nos ofrecen, podemos concluir que as correspondencias son mínimas, e case sempre referidas a aqueles termos de uso máis común citados máis arriba.

No máis dun cento de vocábulos recollidos na táboa, as equivalencias son mínimas, mesmo nos termos patrimoniais recollidos na Guarda, a carón da portuguesa Caminha. E os dicionarios consultados só recollen os seguintes termos (coas correspondentes adaptacións aos usos da lingua portuguesa): *babugem*, *beirada*, *beira-mar*, *fluxo* (e *refluxo*), *maresia*, *mareta*, *ola*, *ressaca*, *orela* e *vaga* (e *vagalhão*). Non parecen coincidencias abondo como para establecer unha pauta, o cal tampouco é de estrañar logo de comprobar as diverxencias que xa se poden apreciar entre as diferentes zonas costeiras de Galicia.

7. Bibliografía

DICIONARIOS DE GALEGO

- *Estraviz* = ALONSO ESTRAVIZ, A. (coord.) (2008): *Diccionario Electrónico Estraviz* [<http://www.estraviz.org>].
- *Gran Xerais* = CARBALLEIRA ANLLO, X. M. (coord.) (2009²): *Gran Diccionario Xerais da Lingua*. Vigo: Xerais.
- *Ir Indo* = VV.AA. (2008): *Diccionario de galego*. Vigo: Ir Indo [<http://www.IrIndo.com>].

- *Século 21* = PENA, X. A. (dir.) (2005): *Gran Dicionario Século 21 da Lingua Galega*. Pontevedra: Do Cumio.

OUTROS TRABALLOS LEXICOGRAFICOS DO GALEGO

- *DdD* = SANTAMARINA, A. (coord.) (2006-09): *Dicionario de dicionarios*. Santiago de Compostela: Instituto da Lingua Galega (ILGA). [Versión para web de Xavier Gómez Guinovart: <http://sli.uvigo.es/ddd/index.html>].
- *TILGa* = SANTAMARINA, A. (coord.) (2003): *Tesouro Informatizado da Lingua Galega (TILGa)*. Santiago de Compostela: Instituto da Lingua Galega (ILGA). [Versión en liña: <http://www.ti.usc.es/TILG/index.asp>].

DICIONARIOS DE LINGUA ESPAÑOLA

- *DRAE* = VV.AA. (1994²¹): *Diccionario de la Lengua Española*, Madrid: Real Academia Española.

DICIONARIOS DE LINGUA PORTUGUESA

- *Almeida* = ALMEIDA COSTA, J. e A. SAMPAIO E MELO (coords.) (1998⁸) *Dicionário da língua portuguesa*. Porto, Porto Editora.
- *Aurélio* = BUARQUE DE HOLANDA FERREIRA, A. (coord.) (1986²): *Novo Dicionário da Língua Portuguesa*. Rio de Janeiro, Nova Fronteira.
- *DLPC* = MALACA CASTELEIRO, J. (coord.) (2001): *Dicionário da Língua Portuguesa Contemporânea*. Lisboa, Verbo.
- *Houaiss* = HOUAISS, A. ET ALII (2001): *Dicionário Houaiss da Língua Portuguesa*. Rio de Janeiro, Instituto Antônio Houaiss de Lexicografia.

OBRAS DE REFERENCIA

- ANTONIO, M. (1990): *De catro a catro e outros textos* [glosario]. Ed. de Manuel Raña Lama. Vigo: Xerais.
- GRAÑA, B. (1966): *Profecía do mar* [glosario]. Vigo: Galaxia.
- NERIUM, A. (2003): *Vogar de couse*. A Coruña: Espiral Maior. [Glosario a partir do traballo de Susana Mª Vázquez Recarey: *As rutías de Fisterra: Vocabulario de Vogar de couse*].

ESTUDOS SOBRE O LÉXICO MARIÑEIRO

- FERNÁNDEZ REI, F. (1999): "Ramón Cabanillas, Manuel Antonio e o Mar de Arousa. Dúas singraduras na construción dun idioma para unha patria". Discurso de entrada na RAG, 25-9-1999. A Coruña: RAG. [capítulo 2.4.: *Encher e devalar, preamar e baixamar*].
- FERNÁNDEZ REI, F. (2003): *Moita costa, 'pouco' mar: o léxico mariñeiro e a construción do estándar galego*. En M. Álvarez de la Granja e E. González Seoane (eds.): *A estandarización do léxico*. Santiago de Compostela: Instituto da Lingua Galega / Consello da Cultura Galega, 285-347.
- FERNÁNDEZ REI, F. (2004): *Andisías e rutías: mar de mar e mar de vento na Arousa e na Costa da Morte*. En *Ardentía*, 1: 49-53.
- RÍOS PANISSE, M.C. (1974): "Vida mariñeira de Sada. Contribución para un estudio lingüístico", *Verba* 1, 181-232. Santiago de Compostela: Universidade.

ANEXO D. ÍNDICE DE TERMOS

Abalar	Crocas de marzo
Abalo	Chacote
Agostinas	Charpazo
Aguación	Chiparrazo
Aguillón	Choupar
Alombar	De bote en bote
Andada - Ondada	Descabezar - Escabezar
Andisía - Andusía	Desfacerse o mar
Augaxe	De(s)valar - Dovalar
Arrufo	Devalo (De/ovalante)
Auga da chea	Embate
Auga ó mar	Enchente
Augas mortas	Encher o mar / a marea
Babaxe	Escanga
Babeiro	Escoar
Babexiña	Escollo
Babuña - Babuxa	Escumallo - Espumallo
Baixa - Vaza	Espumiña
Baixar / Vazar o mar	Facer bocareu
Baixío	Facer ovellas
Baixo	Facer sombreiro
Balaxe	Farallón
Baldrasco (Baldrascada)	Feila - Foula
Beirada	Fieiro
Beiramar	Fío de auga
Blonco	Flor do mar
Botarse o mar	Fluxo
Bovella - Movella	Gancho
Broza	Goldría
Cachoar - Escachoar	Golpe de mar
Cachón - Escachón	Ir a máis a marea
Camouco	Ir a menos a marea
Carqueixa	Lagarteiras - Lagartiñas
Cerveza	Lavacán
Con	Limbada
Correción	Lingua de marea
Correntar a auga	Lombo de mar
Crebas	Mallante - Mallente

Mar baixo	Orela - Ourela
Mar cheo / chea	Pantocazo
Mar en gota	Penedo
Mar en seco	Petón
Marajada	Praiamar
Marcelinas	Punta de auga - Punta/e
Maré	Quebranto
Marea baixante	Quedarse a marea
Marea baldeira	Ramallete
Marea crebada	Rasel - Ronsel - Rosel
Marea crecente	Rebaleira (Rebalaxe)
Marea curta	Recuxía
Marea chea	Refluxo
Marea de Carnaval	Relleiro - Rilleiro
Marea de Defuntos	Remuíño
Marea de Semana Santa	Repouso da marea
Marea devalada	Repuntar (Repunta/e)
Marea do lagar	Resaca
Marea enchente	Rochedo
Marea entrante	Rodo do mar
Marea escorrída	Rodopío
Marea gorda	Rompente
Marea grande	Roncallo
Marea libre	Rota
Marea minguante	Salseiro
Marea morta	Seca (Secante)
Marea parada	Serfa / Xerfa
Marea pequena	Socheo - Suchoe
Marea podre	Subir o mar
Marea saínte	Tombo
Marea seca	Tona do mar
Marea subida	Traballar o mar
Marea subinte	Vaga - Voga de mar
Marea viva	Vagada
Mareira	Vagallón
Mareta - Vareta	Vir o mar
Marusía	Volta de marea
Ola	Xurro